

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

Bakalářská práce

2020

Eliška Baklová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

Segregované vzdělávání v Bosně a Hercegovině

Bakalářská práce

Autor práce: Eliška Baklová

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Chrzová

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 21.5.2020

Eliška Baklová

Bibliografický záznam

BAKLOVÁ, Eliška. *Segregované vzdělávání v Bosně a Hercegovině*. Praha, 2020. 60 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra evropských studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Barbora Chrzová

Rozsah práce: 84 938 znaků

Abstrakt

Práce se zabývá segregovaným vzděláváním v Bosně a Hercegovině, ke kterému dochází na všech úrovních škol. Bosna a Hercegovina je multinárodní stát, který obývají tři konstitutivní národy: Bosňáci, Srbové a Chorvaté. Poté, co zde v roce 1995 skončila válka, která byla ukončena podpisem Daytonské mírové dohody, byla Bosna a Hercegovina rozdělena na dvě entity: Federaci Bosny a Hercegoviny, obývanou převážně Bosňáky a Chorvaty, na Republiku Srbskou, obývanou převážně Srby a na Distrikt Brčko, který je těmito entitami společně spravován. Každý z těchto národů vnímá odlišně svou národní identitu, historii a také budoucí směřování Bosny a Hercegoviny. Vzdělávání je oblast, která má na utváření národní identity velký podíl, neboť žákům předává hodnoty společnosti, ve které žijí. Práce se zabývá vlivem konfliktu na vzdělávání, na vytváření národní identity a popisuje vzdělávací systém BaH. Předmětem zkoumání jsou učebnice a osnovy, které každý z konstitutivních národů používá jiné, a které reflektují jejich rozdílné postoje ke společné historii a státnímu zřízení. Práce se zaměřuje na jejich vývoj v letech 1995-2019 a na to, jak se proměňoval jejich nacionálně laděný obsah.

Abstract

The thesis focuses on segregated education in Bosnia and Herzegovina, which occurs at all levels of schools. Bosnia and Herzegovina is a multinational state inhabited by three constitutive nations: Bosniaks, Serbs and Croats. After the war, which ended in 1995, the Dayton Peace Agreement was signed. This agreement has divided Bosnia and Herzegovina into two entities: The Federation of Bosnia and Herzegovina, inhabited mainly by Bosniaks and Croats and The Republic of Srpska, inhabited mainly by Serbs, and the Brčko District, which is governed by entities. Each of these nations perceives their national identity, history and the future of Bosnia and Herzegovina differently. Education plays a major role in shaping national identity because it gives pupils the values of the society in which they live. The thesis focuses on the influence of conflict on education, on the creation of national identity and describes the educational system of Bosnia and Herzegovina. The subject of the research are textbooks and curricula which are different for each of the constitutive nations and which reflect their diverse attitudes to the common history and state system. The thesis deals with their development in years 1995-2019 and observes how their nationally tuned content has changed.

Klíčová slova

vzdělávání, Bosna a Hercegovina, národní identita, učebnice, osnovy

Keywords

education, Bosnia and Herzegovina, national identity, textbooks, curriculum

Title

Segregated education in Bosnia and Herzegovina

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce Mgr. Barboře Chrzové za užitečné připomínky, vstřícný přístup a pomoc při ujasňování tématu práce. Dále bych chtěla poděkovat rodičům, za jejich oporu, a Matěji Olivovi a Tomáši Jungmanovi za podporu při psaní.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 LITERATURA A ZDROJE	3
3 VYMEZENÍ POJMŮ	5
3.1 NÁROD, NACIONALISMUS	5
3.2 ETNICITA, ETNICKÁ A NÁRODNÍ IDENTITA.....	7
3.3 VLIV VZDĚLÁVÁNÍ NA FORMOVÁNÍ NÁRODNÍ IDENTITY	8
3.4 VLIV VÁLKY NA VZDĚLÁVÁNÍ	10
4 KONTEXT POVÁLEČNÉ BOSNY A HERCEGOVINY	12
4.1 ROZPAD SOCIALISTICKÉ JUGOSLÁVIE	13
4.2 VÁLKA V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ	14
4.3 DAYTONSKÁ MÍROVÁ SMLOUVA	15
4.4 SOUČASNOST	18
4.5 NÁRODNOSTNÍ ROZLOŽENÍ BAH.....	20
5 ROZDĚLENÉ VZDĚLÁVÁNÍ V BAH	23
5.1 VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM.....	23
5.2 SEGREGOVANÉ VZDĚLÁVÁNÍ	26
5.3 OSNOVY.....	29
5.4 UČEBNICE.....	31
6 ANALÝZA VÝVOJE OBSAHU UČEBNIC A SOUVISEJÍCÍ DISKUSE	32
6.1 VÝVOJ UČEBNIC DĚJEPISU POUŽÍVANÝCH BOSŇÁKY	33
6.2 VÝVOJ UČEBNIC DĚJEPISU POUŽÍVANÝCH BOSENSKÝMI CHORVATY.....	34
6.3 VÝVOJ UČEBNIC DĚJEPISU POUŽÍVANÝCH BOSENSKÝMI SRBY.....	36
6.4 PŘÍKLADY OBSAHU UČEBNIC JINÝCH NÁRODNÍCH PŘEDMĚTŮ	39
6.5 SHRNUÍ	40
6.6 VÝVOJ V OSNOVÁCH A UČEBNÍČÍCH V POSLEDNÍCH LETECH	40
7 ZÁVĚR	45
SUMMARY	48
POUŽITÁ LITERATURA	51

1 Úvod

Bosna a Hercegovina (BaH) je multinárodní stát sdílený třemi konstitutivními národy¹: Bosňáky, Chorvaty a Srby. Po rozpadu Socialistické federativní republiky Jugoslávie zde v letech 1992-1995 probíhala válka, ve které byly válčící strany narýsovány podél etnických linií. V rámci Daytonské mírové smlouvy² podepsané v roce 1995, která konflikt ukončila a definovala novou ústavu a státní uspořádání, byla země s ohledem na etnické rozložení rozdělena na dvě entity³: Federaci Bosny a Hercegoviny, která je obývaná převážně Chorvaty a Bosňáky, na Republiku Srbskou (RS), kde žijí převážně Srbové, a na distrikt Brčko.⁴

Daytonská mírová dohoda definovala také systém institucí, který je rozdělen na několik úrovní: celostátní instituce, instituce Federace BaH, instituce RS a Distrikt Brčko.⁵ Ústřední vláda má značně omezené pravomoci, neboť většina jich spadá pod instituce jednotlivých entit.⁶ Federace BaH i RS mají vlastní předsednictvo, vládu, parlament i ministerstva. Federace BaH je dále dělena na deset kantonů, které mají své vlády, parlamenty a ministerstva. V BaH je tudíž například 13 ministrů vzdělávání.⁷ V roce 1999 byl zřízen distrikt Brčko, který je zřizován společně Federací BaH i RS, v jehož čele stojí mezinárodní supervizor.⁸ Decentralizace moci v BaH je významnou příčinou nefunkčnosti

¹ Tone Bringa, „National Categories, National Identification and Identity“, *The Anthropology of East Europe Review* 11 (1993): 84-85. Termín užívaný v Socialistické Jugoslávii, určující, kterému národu byla daná svazová republika vlastní. V BaH se termín zachoval pro definování postavení Bosňáků, Srbů a Chorvatů

² Daytonská mírová smlouva podepsaná 21.11.1995 v ohijském Daytonu v USA představiteli BaH, Chorvatska a Srbska. Více v kapitole 4.3.

³ Entita je označení územně správní jednotky v BaH. Dvě samosprávné jednotky Federace Bosny a Hercegoviny a Republika Srbská mají jiné ústavněprávní uspořádání, proto se pro ně v bosenském kontextu vžilo neutrální označení entita.

⁴ Florian Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance* (London: Palgrave Macmillian, 2006), 1.

⁵ *Ibid.*, 88-89.

⁶ Ivan Lovrenović, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie* (Praha: ISE, 2000), 197-199.

⁷ Kasum Damir, „Vývoj politického systému Bosny a Hercegoviny po Daytonu a jeho současná podoba“, *Středoevropské politické studie* 8, č. 2-3 (2006): 334-335, <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4182/6085>.

⁸ *Ibid.*, 336.

celého systému, který je poznamenán především vysokou mírou korupce, nezaměstnanosti⁹ a etnickou segregací prostupující všechny oblasti života, včetně vzdělávání.¹⁰

Právě oblasti vzdělávání se tato práce věnuje, neboť vzdělávání má významný vliv na formování národní identity jednotlivce. Jednotná bosensko-hercegovská státní identita téměř neexistuje, protože BaH je rozdělena na převážně etnicky homogenní oblasti a mnozí bosenští Chorvaté a Srbové cítí větší sounáležitost s Chorvatskem a Srbskem. Rozdělování na základě etnické příslušnosti, je patrné ve všech oblastech života.¹¹

V oblasti vzdělávání je přítomná etnická segregace a diskriminace důsledkem toho, že každý z bosenských konstitutivních národů má své školy, osnovy a učebnice.¹² Vzdělávání má ve své podstatě potenciál u žáků podporovat důvěru, otevřenost a toleranci k ostatním etnikům a národům. V BaH však osnovy a učebnice obsahují mnoho negativních postojů k těm druhým, vycházejících z nacionalistických postojů elit daného konstitutivního národa¹³, a které společnost rozděluje.¹⁴ Odlišné osnovy se týkají zejména tzv. národních předmětů, kterými jsou dějepis, výuka jazyka, zeměpis a výtvarná a hudební výchova, které mají největší podíl na vytváření národní identity.¹⁵ Ve třech kantonech Federace BaH byl v roce 2000 zahájen projekt „Dvě školy pod jednou střechou“, který byl založen na rozdělení jedné školní budovy tak, aby ji mohli navštěvovat žáci z chorvatských a bosňáckých rodin, avšak vzdělávali se odděleně. Tento projekt však přetrval dodnes a prohlubuje další štěpení společnosti.¹⁶

⁹ Velma Sarić, Elizabeth Herman, „Why Bosnia has the world's highest youth unemployment rate“, PRI, 9. října 2014, <https://www.pri.org/stories/2014-10-09/why-bosnia-has-worlds-highest-youth-unemployment-rate> (staženo 13.1.2019)

¹⁰ Sofía Sebastián-Aparicio, *Post-War Statebuilding and Constitutive Reform: Beyond Dayton in Bosnia* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014), 51-56.

¹¹ Brian Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017), 73-75.

¹² Pilvi Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, *Journal of Curriculum Studies* 39, č.1 (2007): 77.

¹³ Ibid., 79.

¹⁴ Janine Natalya Clark, „Education in Bosnia and Herzegovina: The Case for Root-and-Branch Reform“, *Journal of Human Rights* 9 (2010): 345-346.

¹⁵ Clare Magill, *Education and fragility in Bosnia and Herzegovina* (Paris: International Institute for Educational Planning, 2010), 41.

¹⁶ „Two school under one roof: The Most Visible Example of Discrimination in Education

Cílem této práce je seznámit čtenáře se současnou situací vzdělávání v BaH v kontextu vývoje země od roku 1995 do roku 2019. Dále má práce za cíl informovat o rozdílných osnovách a druzích učebnic, které jsou v BaH používány, a o jejich vývoji ve sledovaném období. Práce by měla přispět do diskuse o vlivu vzdělávání na formování národnostního cítění a do diskuse o učebnicích, jakožto nástroji k politické manipulaci s obyvatelstvem. Práce by také měla přispět do diskuse o segregaci společnosti na základě etnicity a náboženství ve státě, který usiluje o vstup do EU a dalších západních struktur, protože kvůli tomu, jak je vzdělávací systém nastaven, se nedaří plnit požadavky pro uzavírání mezinárodních smluv a členství v mezinárodních organizacích.¹⁷

Práce má za cíl zodpovědět tyto výzkumné otázky:

- Jaké nástroje jsou v bosenském vzdělávání využívány k formování partikulární národní identity jedince?
- Jak bosensko-hercegovské učebnice přistupují k národní identitě občanů BaH?
- Jak přistupují k výuce národních předmětů jednotlivé konstitutivní národy?

Práce se nejprve zabývá samotnou definicí pojmů: národ, nacionalismus a etnikum. Následuje přiblížení vztahu mezi vzděláváním a formováním národní identity a také vliv války na vzdělávání. Poté práce přibližuje kontext poválečné Bosny a Hercegoviny a národnostní složení BaH. Následují kapitoly věnující se vzdělávacímu systému a segregovanému vzdělávání. Tyto kapitoly se hlouběji zaměřují na charakteristiku segregovaného vzdělávání a na analýzu osnov a učebnic, s konkrétními příklady toho, k čemu obsah učebnic, používaný jednotlivými konstitutivními národy, žáky vede. Poslední kapitola se věnuje vývoji osnov a učebnic v posledních letech.

2 Literatura a zdroje

Práce vychází se sekundárních zdrojů, a to česky, anglicky i srbochorvatsky psaných. Pro teoretickou část byly nejvýznamnějším zdrojem texty *Etnické konflikty*¹⁸ od

in Bosnia and Herzegovina“, OSCE, 2018, <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/404990?download=true> (staženo 7.5.2019)

¹⁷ Pilvi Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, *International Journal on World Peace* 26, č.2 (2009): 68.

¹⁸ Tesař Filip, *Etnické konflikty* (Praha: Portál, 2007).

Filipa Tesaře, *Zmatky kolem nacionalismu*¹⁹ od Miroslava Hrocha, *Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina*²⁰ (Segregované vzdělávání a učebnice: výzva pro mír v Bosně a Hercegovině) od Pilvi Torsti a *Post-conflict Education for Democracy and Reform*²¹ (Postkonfliktní vzdělávání pro demokracii a reformu) od Briana Lanahana. Pro kapitolu o kontextu poválečné BaH byl zásadní kniha *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*²² od Jiřího Vykoukala, Bohuslava Litery a Miroslava Tejchmana, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj, rozpad Karajordjevičovy a Titovy Jugoslávie*²³ od Jože Pirjevce a *Bosna a Hercegovina: krátký přehled moderní historie*²⁴ od Ivana Lovrenoviće. Práce se zaměřuje především na segregované vzdělávání a učebnice, pro které byly nejzásadnějším zdrojem již zmíněné texty Briana Lanahana a Pilvi Torsti, dále texty *How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina* (Jak se vypořádat s obtížnou minulostí? Učebnice historie podporující obrazy nepřátel v poválečné Bosně a Hercegovině)²⁵ od Pilvi Torsti a také *Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary Schools*²⁶ (Vzdělávání v Bosně a Hercegovině: Co (ne)-učíme děti? Analýza obsahu učebnic skupiny národních předmětů na základních školách) od Andrey Soldo et al. Informace o vývoji osnov a učebnic v posledních letech pocházejí především z balkánských médií (*Balkan Insight, European Western Balkans, Klix a Blic*) a také britských médií (*BBC*).

¹⁹ Miroslav Hroch, „Zmatky kolem nacionalismu“, *AntropoWebzin*, č.1-2 (2006): 49, http://www.antropoweb.cz/webzin/achive_old/webzin_1-2_2006/AntropoWEBZIN%201,2_06.pdf.

²⁰ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“

²¹ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*.

²² Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera, Miroslav Tejchman, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989* (Praha: Libri, 2000).

²³ Jože Pirjevec, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj, rozpad Karajordjevičovy a Titovy Jugoslávie* (Praha: Argo, 2000).

²⁴ Lovrenović, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie*.

²⁵ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“.

²⁶ Andrea Soldo et al., *Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary School* (Sarajevo: Open Society Foundations, 2017)

3 Vymezení pojmů

Pro lepší porozumění celé problematice bosenského segregovaného vzdělávání jsem se rozhodla nejprve definovat pojmy, které se v textu často objevují, nebo s pojmy, jako je národ, nacionalismus, národní identita či etnikum, úzce souvisejí. V této kapitole se dále zaměřuji na vztah mezi vzděláváním a formováním národní identity a vliv války na vzdělávání.

3.1 Národ, nacionalismus

Přestože zdrojů a vědeckých studiích o pojmech národ a nacionalismus je nespočet, nikde nenajdeme takovou definici, na které by se shodovala většina autorů. Nacionalismus se nejvýrazněji rozvíjel v 19. století jako novotvar označující politický a myšlenkový postoj, čímž byl do budoucna zatížen politickými a hodnotícími konotacemi (negativní projevy existence národů, nepřátelské postoje vůči jiným národům či zápasy „ve jménu národa“). Jako nástroj vědecké analýzy začal být užíván v meziválečné době, plně však až v 2. polovině 20. století. Sám o sobě je odvozován od pojmu národ, který má za sebou jiný historický vývoj. Termín jako takový vznikl již ve středověku založený na společném latinském kořenu „natio“, postupným vývojem v odlišných společenských a politických podmínkách však získal v různých jazycích odlišný význam. Zatímco v angličtině to byl v 18. století výraz pro obyvatele, kteří žili pod jedním panovníkem, ve Francii v té době k této charakteristice připojovali také společný jazyk. V němčině byl národ spojován hlavně s kulturou, jazykem a společnou minulostí. Později začal být tento termín chápán jako soubor lidí, kteří žijí na společném území, mají společné dějiny a jazyk. Z tohoto důvodu je národ do určité míry interpretován příslušníky různých národností tak, jak jej chápe jazyková tradice jejich národů.²⁷ Anthony D. Smith definoval národ jako „pojmenované historické a kulturní společenství s jednotným územím, masovým vzdělávacím systémem a společnými zákony.“²⁸ Základní odlišnost vznikajících národů na Balkáně oproti těm v Západní Evropě, kde byl proces diferenciací odlišných etnických skupin zpravidla založen na jazykových a kulturních rozdílech, byla ta, že v balkánském prostoru se tímto diferenciacním prvkem stávalo náboženství. Ústřední role náboženství

²⁷ Miroslav Hroch, „Zmatky kolem nacionalismu“, 49.

²⁸ Tesař, *Etnické konflikty*, 56.

v tomto prostoru má původ ve společné osmanské historii.²⁹ Náboženství je jedním z faktorů, které vedou k rozdělování obyvatelstva v BaH. Chorvaté se hlásí ke katolické církvi, Bosňáci neboli Muslimové k islámu a Srbové k pravoslaví.

Po 2. světové válce došlo ke změně v přístupu k historickému, sociologickému a politologickému studiu národa a nacionalismu, protože se zvýšila politická aktuálnost. Přestože se názory i nadále lišily, došlo v této době k většinové shodě mezi badateli v tom, že se výrazněji distancovali od primordialistického názoru, podle kterého je národ přirozenou odvěkou kategorií, a také od rasových teorií pospolitosti krve, v tom, že národ nelze definovat pouze etnickými rysy, jako je jazyk a kultura, a že národ je možné uznat za svébytnou politickou, resp. sociální pospolitost, pokud je možné doložit, že si jsou jeho příslušníci vědomi své sounáležitosti a považují ji za hodnotnou.³⁰ Protikladem primordialismu je modernismus, který vychází z přesvědčení, že národy jsou produktem specifických společenských a historických podmínek, které nastaly s příchodem modernity (období od konce 18. století). Předmětem zkoumání nejsou národy, ale nacionalismus, který je zde chápán jako politická doktrína, která vychází z primordialistických premis a směřuje k vytvoření a ustavení samostatných národů. Erich Hobsbawm tvrdí: „Nacionalismus předchází národům. Národy netvoří státy a nacionalismus, ale je to přesně naopak.“³¹ Modernismus se dále dělí na nejčastěji zmiňovaný instrumentalismus a konstruktivismus, které se navzájem doplňují. Instrumentalismus chápe nacionalismus jako praktický nástroj, jímž politické elity soupeří o bohatství, prestiž a moc. Konstruktivismus představuje nacionalismus jako formu ideologického vědomí, kde národy vystupují jako reálné entity mající nárok na sebeurčení v rámci vlastního státu.³² Zástupcem konstruktivismu byl historik Benedikt Anderson, který označil národy za „společenství utvořené v představách“, tedy že národ může jako skupina existovat jen tehdy, pokud si jeho příslušníci budou schopni představit, že patří k pospolitosti lidí, které neznají a nikdy

²⁹ Lenka Jakoubková Budilová et al., *Balkán a nacionalismus: Labyrintem nacionální ideologie* (Brno: Porta Balkanica, Plzeň: Západočeská univerzita, 2012), 19-20.

³⁰ Hroch, „Zmatky kolem nacionalismu“, 52.

³¹ Umut Özkirimli, Umut, *Theories of nationalism: A critical introduction* (London: Palgrave Macmillan, 2017), 85-86.

³² Tomáš Hirt, „Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu“, *AntropoWebzin*, č.2-3 (2007): 27-34, http://www.antropoweb.cz/webzin/achive_old/webzin_2-3_2007/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf.

nepoznají.³³ Dalším zástupcem byl Ernst Gellner, který pojímal nacionalismus jako politický princip, podle něhož by se národní a politická jednotka měly shodovat.³⁴ Ve své práci pracuji nejvíce právě s tímto přístupem.

3.2 Etnicita, etnická a národní identita

Etnicita silně souvisí se zvyklostmi, jazykem, původem, kolektivními zkušenostmi a skupinovou solidaritou. Původně byla vnímána jako tradiční forma identity, která měla vymizet s nástupem modernity. V souvislostech s dekolonizací v 60. letech 20. století začal být výraz etnický vědci z euroamerického prostředí vnímán jako univerzální, tedy použitelný na jakoukoliv skupinu. Teoretik etnicity Richard Jenkins shrnul v roce 2000 etnicitu jako kolektivní identifikaci založenou na vnímání kulturních rozdílů pramenících ze sociálních interakcí, která se neustále vyvíjí a je jednou ze základních lidských identit.³⁵

Mezi vědci není jednotný názor ani ohledně vztahu mezi etnikem a národem. Od 60. let převažuje modernistické stanovisko ke vzniku národů. Modernisté spojují vznik současných národů se společenskými změnami, ke kterým došlo industrializací, kapitalismem, urbanizací, moderním školstvím a státní správou, které vedly ke zvýšení sociální mobility a gramotnosti. S tímto pojetím nesouhlasí např. etnosymbolisté, kteří dávají důraz na kontinuitu a přechod mezi etnikem a národem, neboť podle nich hranice mezi oběma pojmy neexistuje.³⁶ Podle etnosymbolisty A. D. Smithe je národní identita jednou z celé řady dalších identit (regionální, etnická, náboženská, třídní). Na jejím utváření se podílejí také osobní a sociální identity. Hlavní funkcí podle Smithe je poskytnutí návodu k určení místa jedince ve světě tím, že definuje jeho příslušnost ke kolektivu, ve kterém žije.³⁷

Za národní vědomí můžeme označovat situaci, která příslušníky budoucího národa přinutila uvědomit si, že jsou součástí širšího celku, jako například boj za nezávislost nebo boj za politické sebeurčení. John Hutchison tvrdí, že národy přímo vznikají na etnickém základě prostřednictvím konfliktů. V případě multietnických národů národní vědomí

³³ Hroch, „Zmatky kolem nacionalismu“, 55.

³⁴ Tesař, *Etnické konflikty*, 58.

³⁵ Ibid., 54-56.

³⁶ Ibid., 56-57.

³⁷ Hroch, „Zmatky kolem nacionalismu“, 59.

etnicitu jasně přesahuje. Antropolog T. H. Eriksen tento stav nazývá „supraetnickým kompromisem“.³⁸ Takové národy mohou kvůli asimilaci časem splynout i etnicky, avšak etnické a národní vědomí může být odděleno. Etnické a národní vědomí si mohou také konkurovat, a to především v případech, kdy etnická společenství nejsou spokojená se svým postavením ve státě. Vznikají tak etnonacionální hnutí se silnou etnickou sebedefinicí, vysokým stupněm uvědomění a politickou ambicí.³⁹

Hlavní rozdíl mezi etnicitou a národností je vidět v jejich vztahu ke státu. Etnicita je spojená především se sebeurčením, zatímco národnost je dána spíše státní příslušností. Národní i etnická identita jsou závislé na sebeurčení a na tom, jak na ně nahlíží okolí. BaH je příkladem společnosti, kde je etnická nebo národní identita zpochybňována jednou nebo více stranami. Patrné je to v případě Bosňáků, kdy stále ještě někým používané označení Muslimové popisuje etnickou skupinu, národnost a náboženskou komunitu. Bosenští Chorvaté ani Srbové tuto víceznačnost nemají, neboť jejich označení je vázáno na jejich etnické a náboženské vazby na Chorvatsko a Srbsko.⁴⁰

To, co je v anglicky mluvících zemích označováno jako etnická skupina, má ve slovanských jazycích nejbližší k označení „národnost“. Národnost může získat politické uznání stejně jako národ. Socialistická Jugoslávie byla multinárodním státem složeným ze šesti oficiálně uznaných národů, které měly jako svou vlast jednu ze svazových republik. Příkladem získání politického uznání bylo uznání Muslimů (termín Bosňáci se používá od roku 1993⁴¹) za konstitutivní národ v roce 1971.⁴² Po tomto uznání se jejich vlastní stala BaH, která nikdy neměla většinové zastoupení jednoho národa.⁴³

3.3 Vliv vzdělávání na formování národní identity

Ačkoliv autoři jako Erikson, Umaña-Taylor či Bringa tvrdí, že primárním zdrojem socializace a formování etnicko-náboženské identity je rodina, jiní jako Ehman, Roper

³⁸ Thomas Hylland Eriksen, *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives* (London: Pluto Press, 1993), 116.

³⁹ Tesař, *Etnické konflikty*, 59-60.

⁴⁰ Bringa, „National Categories, National Identification and Identity“, 80-81.

⁴¹ Miroslav Tejchman, *Balkán ve 20.století* (Praha: Karolinum, 2017), 350.

⁴² Bringa, „National Categories, National Identification and Identity“, 84-85.

⁴³ Ibid., 85-87.

nebo Torsti se zaměřují na prostředí škol. Škola má vliv na utváření žákovy identity, protože vzdělávání je pro mládež hlavní formou socializace a škola slouží jako zásadní socializační činitel.⁴⁴ Škola, jakožto společenská instituce, by zpravidla měla rozvíjet žákův respekt vůči ostatním a budovat společné hodnoty. Způsobem výuky tak škola ovlivňuje soudržnost společnosti. Nicméně ne vždy je tato funkce školy pozitivní. V politicky nestabilních zemích nebo v těch, kde probíhá nebo nedávno probíhal konflikt, mají školy spoluvinu na konfliktu tím, že vedou žáky k určitým schopnostem, zkušenostem, hodnotám a často nejsou nezávislé, tudíž přebírají postoje dominantní skupiny ve společnosti. Pokud tyto skupiny mají politickou, společenskou či ekonomickou moc a mají vliv na formování školských zákonů, mohou svůj vliv zneužít ve vlastní prospěch. Vzdělávání se tak může stát nástrojem politické indoktrinace a sociálního rozkolu. Například pokud jsou historické, politické nebo společenské jevy prezentovány školou se zaujatostí nebo předsudky, může to mít následně vliv na nacionalistické a etnocentrické smýšlení žáků. Na druhou stranu má škola moc podněcovat dialogy mezi lidmi z různých prostředí, čímž naopak může předcházet nenávisti a násilí.⁴⁵

Obecně je výklad historie vytvořen tak, aby vyprávěl příběh „našeho národa“ a „našeho státu“. Učebnice nás vedou k pochopení hodnot systému, ve kterém žijeme. Odráží se v nich doba a místo, kdy a kde vznikly. Informují o společnosti, kultuře a společné historii.⁴⁶ Jsou záměrně používány jako jeden z hlavních nástrojů na utváření národní identity. Vědci se shodují, že výuka historie a občanská výchova jsou zásadní pro budování loajality k národu a státu.⁴⁷ V bývalé Socialistické Jugoslávii se všichni učili srbochorvatštinu a dvě písma: latinku a cyrilici. Dějepis se zaměřoval na historii celého

⁴⁴ Matthew T. Becker, „Divided We Stand? Segregation and Out-group Tolerance in Central Bosnia, Herzegovina, Neretva, and Zenica-Doboj Cantons, Bosnia-Herzegovina“ (Příspěvek přednesený v rámci Annual Conference of the Southern Political Science Association, San Juan. Puerto Rico, 7.-9. ledna 2016).

⁴⁵ Kelly Hill, „Possibilities for Social Cohesion in Education: Bosnia-Herzegovina“, *Peabody Journal of Education* 86, č.2 (2011): 155-158.

⁴⁶ Soldo et al., *Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary School*, 6-7.

⁴⁷ Alenka Barturović, „Nationalism in the Classroom: Narratives of the War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska“, *Studies in Ethnicity and Nationalism* 6, č.3 (2006), 51.

území a měl integrační obsah.⁴⁸ V 90. letech 20. století v BaH vznikly tři „nové“ jazyky, protože jazyk byl vnímán jako jeden z hlavních ukazatelů etnických rozdílů a rozdílné identity. Pronárodně vedené politiky to zneužily během války k propagandě a jak je patrné z učebnic, i po ní.⁴⁹

Manipulace historie k politickým účelům, manipulování učebnic, vyzdvihování svého národa, nesnášenlivost k ostatním a segregované vzdělávání označil UNICEF ve své zprávě z roku 2000⁵⁰ jako kategorie, které mají zásadní dopad na nejméně jednu poválečnou generaci dětí, pokud k nim v zemi dochází. Rozhodování o tom, jaký postoj k výuce historie zaujmout, se objevuje vždy ve společnostech, které prošly násilným konfliktem. Přestože se negativním vlivům ve vzdělávání snaží předcházet mezinárodní iniciativy, nedá se na základě analýz proměny výuky historie v Německu po pádu železné opony, Afganistánu, Iráku či Rwandě určit jednoduché univerzální řešení pro dosažení nezávislého vzdělávání.⁵¹

3.4 Vliv války na vzdělávání

Válka zasahuje do všech oblastí života civilních obyvatel a vzdělávání není výjimkou. Jak pro žáky, tak pro učitele je to velmi negativní životní zkušenost, která na ně může mít i trvalý vliv. Školní budovy jsou často během bojů zabírány jednotkami nebo ničeny a ničena je také okolní infrastruktura. Během konfliktů vyučování ve většině případů neprobíhá a ani nejsou vyučováni a školeni noví učitelé, naopak přibývá žáků, kteří si nesou psychické následky z bojů poté, co byli rekrutováni jako dětské vojáky, mají trvalé následky po zranění nebo přijdou o rodinu. S tím vším se musí vzdělávací systém po skončení války vyrovnat. Po válce je tedy nutná obnova školních budov, jejich modernizace a následně také změna osnov, které musí nějakým způsobem reagovat a informovat žáky o novém politickém zřízení nebo nově vzniklém státu, pokud byly staré elity svrženy. Školy by také měly vysvětlovat, proč ke konfliktu došlo, jaké následky to

⁴⁸ Emir Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“ (Diplomová práce, University of Vienna, 2014), 19-20.

⁴⁹ Ibid., 20.

⁵⁰ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 66, 69, 71.

⁵¹ Ibid., 66, 69, 71.

přináší (povědomí o rozmístění min atp.) a především by měly v dětem vštěpovat toleranci a respekt k ostatním obyvatelům a jiným etnickým skupinám.⁵² S reformováním školství často pomáhají také mezinárodní aktéři, kteří zprostředkovávají komunikaci mezi místními politiky. Tito aktéři však často neznají dokonale kontext země a konfliktu, tudíž vzniklá reforma nezohledňuje potřeby daného regionu a nemůže být dlouhodobě úspěšná.⁵³ V případě BaH byl při uzavírání Daytonské mírové smlouvy význam vzdělávání přehlížen⁵⁴, čemuž se věnuji v kapitole Vzdělávací systém.

Klíčovou roli při obnově vzdělávacího systému hrají učitelé. Těch obecně bývá po válce nedostatek, protože někteří během bojů ze země odešli nebo se stali obětí konfliktu a jak již bylo zmíněno, během války žádní nově vyškolení nepřibývají. Z důvodu nedostatku kvalifikovaných učitelů se tak do školství dostávají lidé s odbornými znalostmi, ovšem bez pedagogických dovedností. Proto jsou velkým přínosem mezinárodní neziskové organizace, které působily i v BaH, a které pomáhají s výukou a školením nových učitelů.⁵⁵

Vzdělávání v zemi, která si prošla válkou, je klíčové pro budování míru, protože přispívá k formování identity a socializaci obyvatel.⁵⁶ Na tom se zásadně podílí obsah osnov a učebnic, jejichž změna je jedním z prvních kroků po ukončení války, jelikož je v nich nutné reflektovat změnu starého systému za nový.⁵⁷ Občanská výchova může napomoci propojit multietnickou společnost rozdělenou etnickým konfliktem, neboť se zaměřuje na výuku o hodnotách, zákonech a právech občanů daného státu. Na druhou stranu může mít i negativní vliv, pokud je obsah použit k jasnému odlišení toho, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“, kdy označením „oni“ je myšlena druhá strana konfliktu.⁵⁸ Nejvíce

⁵² Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 31-32.

⁵³ Ibid., 43-45.

⁵⁴ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 70.

⁵⁵ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 41-43.

⁵⁶ Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 18.

⁵⁷ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 40.

⁵⁸ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 68.

kontroverzní může být výuka historie, protože podle změny rétoriky může být kladen důraz na jiné události a ty, které se nové „ideologii“ nehodí, bývají zmíněny ve zkratce nebo zcela ignorovány.⁵⁹ V některých případech to může přerůst až k silně budovanému vlastenectví, předsudkům vůči ostatním etnikům či národům a vytváření společného nepřítele.⁶⁰ Více se této problematice v kontextu BaH věnuji v kapitolách Osnovy a Učebnice.

Jak uvádí Lanahan, ke snížení těchto tendencí může krátkodobě pomoci segregované vzdělávání, které má dětem umožnit vzdělávat se podle osnov „jejich“ etnické či národní skupiny, než dojde ke sjednocení osnov a uklidnění situace v zemi.⁶¹ Také může pomoci usnadnit návrat uprchlíků do jejich domovu, protože návratu často brání obavy rodičů, že by se jejich děti musely vzdělávat podle osnov dominantního etnika či národa.⁶² Nicméně dlouhodobě udržované segregované vzdělávání vede k rozdělování společnosti a vyloučení menšin. V etnicky segregovaných třídách se žáci následně setkávají s odlišnými osnovami podle toho, k jaké skupině patří. Pokud je takovýto stav dlouhodobý, je následně institucionalizován a lokální elity brání desegregaci, neboť z takového stavu profitují. Takovou situaci mohou zvrátit změny zákonů nebo odmítavé postoje zahraničních aktérů.⁶³ Aby se segregaci či diskriminaci ve vzdělávání předešlo, je zásadní věnovat se oblasti vzdělávání již během mírového vyjednávání a procesu, a snažit se o co nejrychlejší integraci žáků ve školách.⁶⁴

4 Kontext poválečné Bosny a Hercegoviny

Pro lepší pochopení stavu, ve kterém se BaH dnes nachází, je důležité mít na paměti události, kterými si země prošla v nedávné době, protože mají přímý vliv na současnost.

⁵⁹ Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 118.

⁶⁰ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 45-46.

⁶¹ *Ibid.*, 40.

⁶² Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 70-71.

⁶³ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 40.

⁶⁴ *Ibid.*, 41.

4.1 Rozpad Socialistické Jugoslávie

Socialistická federativní republika Jugoslávie (Socialistická Jugoslávie) prožívala od začátku 80. let ekonomickou krizi. Zároveň se začínaly ozývat požadavky na větší samostatnost svazových republik a uvolňování vztahů v rámci Svazu komunistů. V roce 1990 byli ve volbách ve Slovinské a Chorvatské svazové republice poraženi komunisté, v Chorvatsku ale hrozily nepokoje kvůli srbské menšině, která tvořila 12 % populace, a která se bouřila proti programům nacionálních stran.⁶⁵ Na konci roku 1990 chorvatští Srbové rozhodli, že pokud vystoupí Chorvatsko z Jugoslávské federace, budou požadovat autonomii. V srpnu 1991 došlo k prvním přestřelkám a v prosinci byla vyhlášena autonomní oblast Republika srbská Krajina, politicky a vojensky závislá na Bělehradu. Chorvatské území tak bylo rozděleno na severní a jižní část, čímž byly přerušeny silniční trasy v zemi.

I v ostatních oblastech Jugoslávské federace se k moci dostávali nacionalisté, proti kterým byli zastánci společné Jugoslávie stále více upozaděni. V Srbské svazové republice volby v prosinci 1990 vyhráli oproti Slovinsku a Chorvatsku komunisté. Ve stejném roce se volby konaly i v BaH a potvrdily rozdělení země na tři etnika, neboť v nich vyhrály nacionálně zaměřené strany, které se dohodly na koalici. Ve všech svazových republikách fungovaly řádně zvolené parlamenty, naopak federální orgány ztrácely na významu. Jediné, co Jugoslávii drželo pohromadě, byla Jugoslávská lidová armáda (JLA) a podpora mocností obávajících se jejího rozdělení.⁶⁶ V červenci 1991 vyhlásily svazové republiky Slovinska a Chorvatska nezávislost na Jugoslávii. JLA, tvořená především Srby a Černohorci, v reakci na to do těchto zemí intervenovala. Slovinci dokázali posílit svou armádu a úspěšně se ubránit, načež se JLA přesunula do Chorvatska, kde začala válka. Jednotky JLA se z Chorvatska stáhly postupně během porušovaného příměří mezi lety 1992-1994 a část se jich přesunula do BaH.⁶⁷

⁶⁵ Vykoukal, Litera, Tejchman, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, 741-744, Pirjevec, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj, rozpad Karajordjevičovy a Titovy Jugoslávie*, 446.

⁶⁶ Vykoukal, Litera, Tejchman, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, 744-745.

⁶⁷ Pirjevec, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj, rozpad Karajordjevičovy a Titovy Jugoslávie*, 456, 501-502.

4.2 Válka v Bosně a Hercegovině

V roce 1990 v BaH začaly narůstat střety Srbů a Muslimů, kteří se navzájem obviňovali ze snahy zmocnit se vlády v zemi.⁶⁸ V roce 1991 BaH prožívala vnitřní krizi, protože zde vzhledem k multietnicitě panovaly různé představy o jejím dalším směřování, uspořádání a zejména o nezávislosti. Po vzoru chorvatského scénáře i zde vznikaly autonomní oblasti na územích, které obývala srbská menšina. Radovan Karadžić a jeho Srbská demokratická strana se souhlasem Slobodana Miloševića vyhlásili v lednu 1992 Republiku srbskou (RS). V březnu téhož roku vyhlásila na základě referenda BaH nezávislost. Toto referendum, s účastí 63,7 % o BaH jako suverénním státě rovnoprávných občanů a národů, Srbové bojkotovali, a proto byl výsledkem 99,4 % souhlas. Tím se zvedl odpor srbského obyvatelstva, které se již déle vyzbrojovalo podle pokynů Bělehradu po zkušenostech z Chorvatska. Útokem JLA a polovojenských jednotek bosenských Srbů začala válka. JLA se však později z konfliktu stáhla, čímž se z konfliktu stala občanská válka. Proti sobě v ní bojovala nově vzniklá armáda BaH, armáda bosenských Srbů a bosenská část chorvatské armády. Během bojů se všechny strany dopouštěly zločinů proti lidskosti, ale nejvíce jich však měli na svědomí Srbové, částečně kvůli tomu, že kontrolovali velkou část území. Dále se všechny tři strany se dopouštěly válečných zločinů. V roce 1992 bylo 70 % území kontrolováno Srby.⁶⁹ Situace se vyostřila i na straně bosenských Chorvatů, z nichž si mnoho přálo připojení k Chorvatsku. Pod vedením Záhřebu získalo v Hercegovině moc Chorvatské demokratické společenství HDZ a vojenská Chorvatská rada obrany HVO. V červenci 1992 bylo vyhlášeno Chorvatské společenství Herceg-Bosna s hlavním městem v Mostaru. Mezi tím se však zhoršovaly vztahy s bosenskou vládou. Srbská armáda se z Mostaru stáhla po ostřelování města HVO s účastí Bosňáků. Chorvati přenechali Srbům koridor u Brčka a stahující se HVO odtud převedla chorvatské obyvatelstvo do vylidněných krajů Hercegoviny. V roce 1993 začala válka i mezi do té doby relativně spolupracující HVO a Armádou BaH, tudíž od tohoto momentu bojovali všichni proti všem. Tento stav trval přibližně rok, protože v roce 1994 bylo mezi HVO a Armádou BaH uzavřeno příměří.⁷⁰

⁶⁸ Pirjevec, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj, rozpad Karajordjevičovy a Titovy Jugoslávie*, 471.

⁶⁹ Lovrenović, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie*, 182-186.

⁷⁰ *Ibid.*, 187-190.

Válka v BaH měla mezinárodní přesah. Hned od jejího počátku se do války intenzivně zapojovalo i mezinárodní společenství. Kromě NATO byly v červnu 1992 do BaH v rámci mírové operace Ochranných sil OSN (United Nations Protection Force, UNPROFOR) vyslány mírové síly OSN zvané „modré přilby“, aby kontrolovaly Sarajevské letiště. Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) zajišťoval potravinovou pomoc v obklíčených oblastech. Nejznámějším plánem na řešení situace byl Vance-Owenův plán představený v roce 1993. Pojednával o rozdělení Bosny do deseti kantonů⁷¹ podle stávajících vojenských linií, čímž by došlo k tichému uznání srbské okupace. Srbové jej však odmítli.⁷² I přes přítomnost mezinárodních sil došlo v červenci 1995 k masakru v Srebrenici, kde zahynulo přes 8 000 lidí. V reakci na to byly posíleny stavy modrých přileb. V srpnu proběhla operace Bouře, ve které chorvatská armáda porazila armádu Republiky srbské Krajiny a dobyla tak území pod její kontrolou a spolu s tím zabrala i bezpečné oblasti OSN. Z chorvatského území se Srbové stáhli do RS v BaH. Na RS NATO zvýšilo nátlak a došlo k vytlačení Srbů z území Federace postupujícími chorvatskými a bosňáckými silami. Začaly probíhat mírové rozhovory v Daytonu v Ohio.⁷³

4.3 Daytonská mírová smlouva

V říjnu 1995 probíhala na americké letecké základně v ohiojském Daytonu mírová jednání za přítomnosti zahraničních vyjednavců. Delegaci tvořili zástupci z BaH, Chorvatska a Srbska v čele se zástupcem Bosňáků Alijou Izetbegovičem, chorvatským prezidentem Franjem Tudjmanem zastupujícím bosenské Chorvaty a Slobodanem Miloševićem, který reprezentoval zájmy bosenských Srbů za Radovana Karadžiče. Návrh smlouvy připravili diplomaté USA, kteří také dohlíželi na průběh jednání. Cílem bylo dospět k definitivnímu rozhodnutí zúčastněných stran.⁷⁴ Závěrečný text dohody byl

⁷¹ Ladislav Hladký, *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země* (Brno: Doplněk, 1997), 153, 156.

⁷² Lovrenović, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie*, 192-193.

⁷³ Hladký, *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země*, 165-184.

⁷⁴ Tomáš Jungwirth, „Schopnost mezinárodního práva řešit národnostní konflikt: případ Bosny a Hercegoviny“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2013), 17.

podepsán 14. prosince 1995 v Paříži.⁷⁵ Podpisem mírové smlouvy se státy zavázaly k dodržování a uskutečnění dohodnutých podmínek. Hranice mezi entitami byla mezinárodně uznána. BaH byla teritoriálně rozdělena mezi Federaci BaH a RS v poměru 51:49. Obě tyto jednotky získaly rozsáhlou autonomii, ale jen stát BaH získal mezinárodní status.⁷⁶

Daytonská mírová dohoda definovala systém institucí, který je rozdělen na několik úrovní: celostátní instituce, instituce Federace BaH, instituce RS a Distrikt Brčko. Hlavu státu tvoří kolektivní Předsednictvo BaH, v němž zasedají tři členové zastupující jednotlivé konstitutivní národy.⁷⁷ Dále je zde na celostátní úrovni ústřední vláda, dvoukomorový parlament a ministerstva. Mezi kompetence ústřední vlády patří zahraniční politika, mezinárodní jednání, správa cel a společné měny, dohled nad dopravou a leteckým provozem. Ostatní pravomoci spadají pod instituce jednotlivých entit, čímž mají v některých ohledech převahu nad státními institucemi.⁷⁸ Federace BaH i RS mají vlastní předsednictvo, vládu, parlament i ministerstva. Federace BaH je dále dělena na deset kantonů, které mají své vlády, parlamenty a ministerstva. V BaH je tudíž například 13 ministrů vzdělávání.⁷⁹ V roce 1999 byl zřízen distrikt Brčko, který je zřizován společně Federací BaH i RS, v jehož čele stojí mezinárodní supervizor.⁸⁰ Distrikt má 29členné shromáždění, které plní zákonodárnou funkci. Na rozdíl od zbytku BaH zde nejsou žádné funkce, které by se po určité době obměňovaly, aby byla dodržena spravedlnost v jejich národnostním rozdělení, neboť národnostní příslušnost ve správě distriktu nehraje roli. Toto území se tak mělo stát vzorem pro zbytek BaH a ukázat, že spolupráce mezi konstitutivními národy je možná.⁸¹

⁷⁵ Hladký, *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země*, 184-186.

⁷⁶ *Ibid.*, 186-192.

⁷⁷ Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 88-89.

⁷⁸ Lovrenović, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie*, 197-199.

⁷⁹ Damir, „Vývoj politického systému Bosny a Hercegoviny po Daytonu a jeho současná podoba“, 334-335.

⁸⁰ *Ibid.*, 336.

⁸¹ Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 133-138.

Dále bylo stanoveno, že hlavní město Sarajevo připadne pod správu Federaci BaH. Stažení cizích vojsk mimo sil OSN z území BaH mělo proběhnout do 30 dnů. Na dodržování míru a bodů dohody dohlížely mnohonárodnostní ozbrojené síly pod vedením NATO (The Implementation Force, IFOR). Obyvatelé získali právo se volně pohybovat po celém území BaH.⁸²

Přes milion lidí vnitřně vysídlených a další více jak milion uprchlíků, získalo právo na návrat do svých domovů a nárok na odškodnění.⁸³ Váleční zločinci měli být postaveni před mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii v Haagu. Všechny strany se zavázaly k propuštění civilních a válečných zajatců. Ve lhůtě 6-9 měsíců po podpisu se měly uskutečnit volby do nových orgánů státní správy na všech úrovních.⁸⁴

Na průběh obnovy a udržování míru měl dohlížet Úřad vysokého představitele pro BaH (OHR) fungující od roku 1996. Funkci OHR vykonávali evropští diplomaté a politici.

Obrázek 1 Rozdělení BaH Daytonskou mírovou smlouvou a Distrikt Brčko, který vznikl v roce 1999

Zdroj: <https://medium.com/@chuttyvallism/shadows-of-srebrenica-f4f4af90e67>

⁸² Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 186-192.

⁸³ *Ibid.*, 108.

⁸⁴ Lovrenović, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie*, 197-199.

Od roku 2009 je jím Rakušan Valentin Inzko.⁸⁵ Vzhledem k tomu, že všechny závazky z Daytonu dodržovány nebyly, byly zpočátku omezené pravomoci OHR posíleny. Jednou z takových pravomocí byla možnost odvolávání politiků bez ohledu na to, jaký úřad zastávají. Kontroverzním prvkem zůstává to, že OHR není zakotven v ústavě BaH, ale pouze v rámci Daytonské dohody, což prakticky znamená, že mírová smlouva je nadřazena ústavě BaH. Další oblastí, kde má tento úřad vliv, je soudnictví a také dohlíží na volební systém. Jednou ze změn, které OHR zavedl, byla povinnost používat ve všech kantonech jazyk všech tří národů stejně tak jako abecedu latinku i cyrilici.⁸⁶ Úřad OHR zatím, navzdory původním předpokladům, nebyl zrušen, především kvůli tomu, že závazky z Daytonské mírové dohody nebyly ještě zcela naplněny a překážky komplikují další rozvoj země.⁸⁷

Dalšími organizacemi, které se obnovy účastnily, byly OSCE (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě), Mezinárodní tribunál pro válečné zločiny v bývalé Jugoslávii nebo Stabilizační síly NATO (IFOR, které nahradily UNPROFOR). Kromě mezinárodních organizací se na obnově podílely i nově vznikající místní humanitární organizace. Přibližně od roku 2000 docházelo ke snižování zahraniční přítomnosti.⁸⁸ Od roku 2004 je v BaH přítomný mezinárodní vojenský kontingent spravovaný EU (EUFOR-ALTHEA), který pomáhá ozbrojeným silám BaH s výcvikem a podporuje bezpečnost a stabilitu v zemi.⁸⁹

4.4 Současnost

Navzdory velké mezinárodní pomoci, která do BaH po ukončení války plynula, je země stále jednou z nejchudších v Evropě. Nejednota politické moci brání přijetí

⁸⁵ Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 83-85.

⁸⁶ *Ibid.*, 81.

⁸⁷ „BiH Presidency Member: OHR should remain in BiH“ Sarajevo Times, 8. dubna 2019, <https://www.sarajevotimes.com/bih-presidency-member-ohr-should-remain-in-bih/> (staženo 18. 5. 2020)

⁸⁸ Šárka Waisová, *Poválečná obnova a budování míru: Role a strategie mezinárodních nevládních organizací* (Brno: Masarykova Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008), 61-65.

⁸⁹ „Bosna a Hercegovina (EUFOR – ALTHEA), Zahraniční mise Armády České republiky, <http://www.mise.army.cz/aktualni-mise/althea/althea-42693/> (staženo 18. 5. 2020)

potřebných změn a reforem. Nezaměstnanost v zemi je kolem 30 %, u mladých lidí dokonce kolem 60 %.⁹⁰ To je jednou z příčin, proč mnoho mladých lidí odchází do zahraničí. BaH navíc patří mezi nejzkorumpovanější země Evropy.⁹¹ Další oblastí, která vyvolává nespokojenost obyvatel, jsou vysoké výdaje na státní správu, která má velké množství úřadů na všech správních úrovních. Od roku 1991 do roku 2013 neproběhlo sčítání lidu, tudíž úřady vycházely ze špatných údajů ohledně potřeb obyvatelstva, a některé nadbytečné úřady nebo posty nebyly zrušeny.⁹²

V roce 2007 vstoupila Bosna a Hercegovina do Středoevropské zóny volného obchodu (CEFTA), což přispělo k lepšímu propojení s Evropou.⁹³ V roce 2016 BaH podala oficiální přihlášku do EU, tudíž se stala potenciálním kandidátem na členství.⁹⁴

V posledních všeobecných volbách, které se konaly na podzim roku 2018, opět vyhrály nacionalistické strany. Členem Předsednictva BaH za RS se stal Milorad Dodik, který se otevřeně vyjadřuje proti integraci BaH do EU a NATO a více se orientuje na Rusko. V případě NATO se RS staví proti členství BaH kvůli tomu, že NATO během války bombardovalo srbské jednotky. I kvůli tomu bude velmi těžké dosáhnout na úrovni Předsednictva BaH shody ohledně reforem potřebných k urychlení integrace.⁹⁵

⁹⁰ „Youth Unemployment Rate for Bosnia and Herzegovina“, FRED economic data, 27. září 2018, <https://fred.stlouisfed.org/series/SLUEM1524ZSBIH> (staženo 19. 1. 2019)

⁹¹ „Corruption Perceptions Index 2017“, Transparency International, 21. února 2018, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017, (staženo 19. 1. 2019)

⁹² Eldar Sarajlic, „Bosnia: Complex citizenship in a complex country“, Citizenship in Southeast Europe, 29. března 2011, <http://www.citsee.eu/citsee-study/bosnia-complex-citizenship-complex-country> (staženo 13. 1. 2019)

⁹³ „Cefta parties“, CEFTA, <http://cefta.int/cefta-parties/> (staženo 13. 1. 2019)

⁹⁴ European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations: Bosnia and Herzegovina, European Commission, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina_en (staženo 29. 1. 2019)

⁹⁵ Daria Sito-Sucić, „U.S. backs NATO membership for Bosnia, dismisses Serb opposition“, Reuters, 17. prosince 2018, <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-usa-nato/us-backs-nato-membership-for-bosnia-dismisses-serb-opposition-idUSKBN1OG238> (staženo 29.1.2019)

4.5 Národnostní rozložení BaH

Pro další kapitoly této práce je důležité znát národnostní rozložení obyvatelstva BaH. Níže uvedená skladba obyvatelstva ve Federaci BaH, RS a Distriktu Brčko má mimo jiné také nepřímý vliv na vzdělávání. To, podle jakých osnov se v dané škole vyučuje, se určuje na lokální úrovni, na základě převažujícího konstitutivního národa v té určité oblasti.⁹⁶

V době Socialistické Jugoslávie byla BaH oproti ostatním svazovým republikám etnicky heterogenní.⁹⁷ Přestože i tehdy byly některé oblasti obývány dominantně příslušníky jednoho konstitutivního národa, na velké části území BaH žily konstitutivní národy smíšeně.⁹⁸ V roce 1991 proběhlo poslední sčítání lidu před rozpadem Jugoslávie. V té době na území BaH žilo 4,4 milionu obyvatel, z nichž 43,5 % tvořili Bosňáci, 31,2 % Srbové, 17,4 % Chorvaté a více jak 5 % se určovalo za Jugoslávce. Zbytek byli příslušníci národnostních menšin nebo ti, kteří se odmítali národnostně zařadit.⁹⁹ Fakt, že BaH nebyla etnicky homogenní, se následně v plné síle projevil po rozpadu Jugoslávie, kdy někteří její občané nesouhlasili s tím, že se automaticky stali občany nového nezávislého státu.¹⁰⁰

Během války se v důsledku politiky etnických čistek a probíhajících bojů na některých územích proměnila skladba obyvatelstva, mnoho obyvatel bylo vnitřně vysídleno nebo ze země odešli. Po válce byla země rozdělena podle etnických linií. Daytonská mírová smlouva uznala politickou dominanci Bosňáků a bosenských Chorvatů ve Federaci BaH a dominanci bosenských Srbů v RS. Distrikt Brčko zůstal bez dominantního konstitutivního národa. Tím se vytvořily menšiny bosenských Srbů ve Federaci BaH a Bosňáků a bosenských Chorvatů v RS.¹⁰¹ Toto rozdělení způsobilo

⁹⁶ Clare Magill, *Education and fragility in Bosnia and Herzegovina* (Paris: International Institute for Educational Planning, 2010), 41.

⁹⁷ Bringa, „National Categories, National Identification and Identity“, 85-87.

⁹⁸ Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 3.

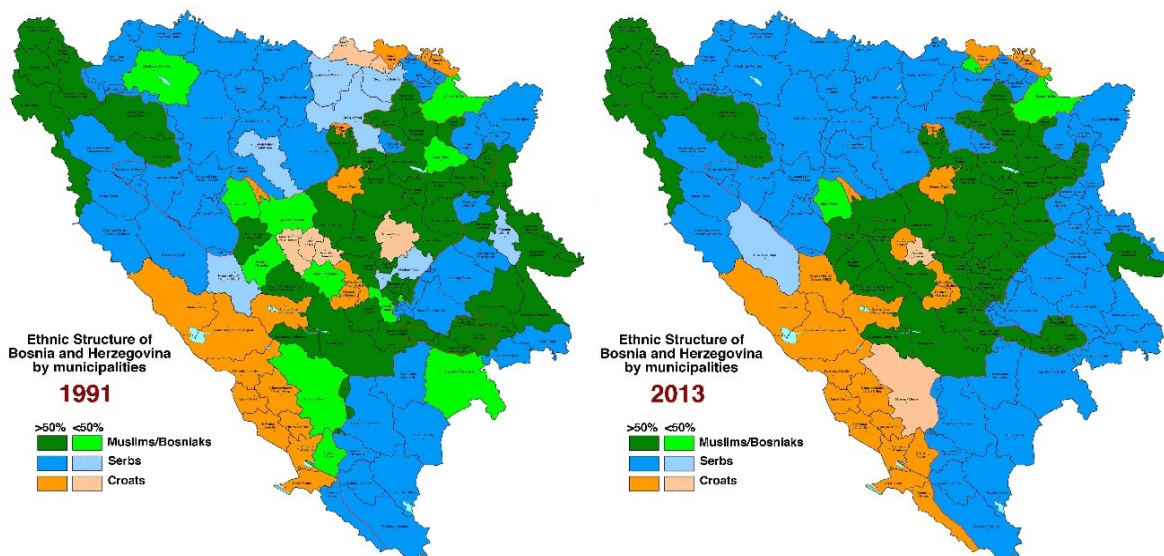
⁹⁹ Daria Sito-Sucić, „In first census since war, Bosnia's 'Others' threaten ethnic order“, Reuters, 27. září 2013, <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-census/in-first-census-since-war-bosnias-others-threaten-ethnic-order-idUSBRE98Q0DT20130927?fbclid=IwAR3rAJmjI6lT12yCwnLQehK2Nb9Vc6bPCRh8NAaFnVSUjFm8hpg7wvgK4v4> (staženo 25.4.2020)

¹⁰⁰ Bringa, „National Categories, National Identification and Identity“, 85-87.

¹⁰¹ Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 108.

segregaci a minimální kontakt mezi konstitutivními národy.¹⁰²

Podle údajů UNHCR se v první fázi, která trvala od ukončení války do roku 2000, většina navracejících se uprchlíků vracela do oblastí, kde byl většinově zastoupen jejich konstitutivní národ. Až později se lidé vraceli do oblastí, kde byli menšinou.¹⁰³ Do roku 2004 se vrátilo přes milion lidí z více než 1 milionu vnitřně vysídlených a 1,3 milionu, kteří zemi opustili.¹⁰⁴

Obrázek 2 Etnické rozložení podle okresů na základě sčítání lidu v roce 1991 a 2013

Zdroj: https://external-preview.redd.it/xwRaHghcm3_2BtybA8Fjztql-se2oWU7p2_6PtEM1RA.png?auto=webp&s=84e3d9396b02539d31ce1d009c150c2bbc4af68e

Od roku 1991 v BaH proběhlo pouze jediné sčítání lidu v roce 2013. Výsledky tohoto sčítání však nebyly nikdy oficiálně uznány, neboť představitelé RS zpochybnili metodologii, podle které bylo prováděno, a odmítli ho uznat. Samotné výsledky byly zveřejněny až v roce 2016.¹⁰⁵

Podle sčítání v roce 2013 žilo v BaH 3,53 milionu lidí, z toho 62,85 % ve Federaci BaH, 34,79 % v RS a 2,37 % v Distriktu Brčko. Z výsledků sčítání vyplynulo, že Bosňáci tvoří 50,11 % populace, bosenští Srbové 30,78 % a bosenští Chorvaté 15,43 %. Se třemi

¹⁰² Bieber, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*, 62.

¹⁰³ Ibid., 110.

¹⁰⁴ Ibid., 111.

¹⁰⁵ Rodolfo Toè „Census Reveals Bosnia’s Changed Demography“, *Balkan Insight*, 30. června 2016, <https://balkaninsight.com/2016/06/30/new-demographic-picture-of-bosnia-finally-revealed-06-30-2016/> (staženo 21.4.2020)

konstitutivními národy se neidentifikuje 2,73 % obyvatel. Dále sčítání potvrdilo teritoriální oddělení konstitutivních národů a etnickou homogenizaci území, neboť bosenští Srbové žijí z 92,11 % v RS a bosenští Chorvaté z 88,23 % a Bosňáci z 91,39 % ve Federaci BaH.¹⁰⁶

Pro doplnění představ o rozložení obyvatel, zde uvádím i údaje o tom, kolik procent obyvatel tvoří v entitách menšinu. V RS je obyvatelstvo tvořeno z 81,51 % bosenskými Srby, ze 13,99 % Bosňáky a ze 2,41 % bosenskými Chorvaty. Ve Federaci BaH je obyvatelstvo tvořeno ze 70,40 % Bosňáky, ze 22,44 % bosenskými Chorvaty a ze 2,55 % bosenskými Srby. Distrikt Brčko je ze 42,36 % tvořen Bosňáky, ze 34,58 % bosenskými Srby a z 20,66 % bosenskými Chorvaty.¹⁰⁷

Rozdělení obyvatel na tři konstitutivní národy se dotýká všech oblastí života v BaH. Každý z nich vnímá BaH odlišně, což je dáno zejména národními narativy paměti, historie a sebeurčení, které cílí na upevňování vlastní národní identity vymezením se od těch ostatních. Tyto odlišné národní přístupy se dají shrnout takto: Bosňáci se silně identifikují s BaH a snaží se stát posilovat, bosenští Srbové se zaměřují výhradně na existenci RS a její nezávislost na BaH a bosenští Chorvaté se dožadují práva na vlastní entitu na úrovni státu nebo Federace BaH.¹⁰⁸ Odlišné přístupy k životu v BaH a jejímu dalšímu směřování se následně odráží na celém „(ne)fungování“ státu. Pokud se zaměříme na instituce, zástupci jednotlivých konstitutivních národů na všech úrovních státní správy nejsou schopni ani ochotni se v důležitých tématech shodnout, neboť prosazují jen své zájmy a záměrně se při hlasování blokují. To brání přijímání potřebných reforem.¹⁰⁹ Tyto odlišné přístupy jsou také velmi viditelné na příkladu osnov a učebnic, jejichž obsah je zaměřen na výklad zásadních milníků a postojů nejen v dějepise, ale i v ostatních národních předmětech tak, aby u další generace posiloval identifikaci s daným

¹⁰⁶ „Census of population, households and dwellings in Bosnia and Herzegovina 2013: final results“, Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina, 2016, <https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/wphc/BIH/BIH-2016-06-30.pdf> (staženo 21.4.2020)

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Nicolas Moll, *Fragmented memories in a fragmented country: memory competition and political identity-building in today's Bosnia and Herzegovina*, *Nationalities Paper* 41, č. 6 (2013): 911.

¹⁰⁹ Sebastián-Aparicio, *Post-War Statebuilding and Constitutive Reform: Beyond Dayton in Bosnia*, 51-56.

konstitutivním národem. Více se tomu věnují v kapitole Analýza učebnic.

5 Rozdělené vzdělávání v BaH

5.1 Vzdělávací systém

Tato kapitola se zaměřuje na decentralizaci vzdělávacího systému, následně na roli mezinárodního společenství, a nakonec na samotný popis stupňů vzdělávání. Přestože se segregace a diskriminace ve vzdělání vyskytuje v BaH převážně na základních a středních školách, kde se osnovy, podle kterých se vyučuje, u jednotlivých konstitutivních národů odlišují, v této kapitole shrnu všechny stupně vzdělávání.

Decentralizace ve vzdělávání může mít dle autorů McGrinna a Welshe četné výhody, neboť může zvýšit účinnost jeho řízení a umožnit rychlejší identifikaci problémů a jejich rychlejší řešení. BaH však není příkladem úspěšného decentralizovaného vzdělávacího systému. Mezi třemi konstitutivními národy není shoda v přístupu k politice a přijímání zákonů na lokální ani státní úrovni. To vede k nepřehlednosti celého systému a neefektivnímu rozdělování financí.¹¹⁰

Vzdělávací systém v BaH je velmi komplikovaný. Na státní úrovni vzdělávání koordinuje Ministerstvo občanských záležitostí. Ve Federaci BaH má každý z 10 kantonů svého ministra školství a také je zde Ministerstvo školství a vědy, které má jen koordinační roli. Oproti tomu RS má centralizované Ministerstvo školství a kultury a Distrikt Brčko má také své ministerstvo školství.¹¹¹ Národní rámcové zákony stanovují rozsáhlá opatření a reformy pro všechny typy vzdělávání, ale vzdělávací politiky se v jednotlivých regionech mohou lišit podle rozhodování lokálních aktérů, kteří mají v praxi větší slovo než centrální vláda.¹¹²

Mnoho zastánců dodržování lidských práv a práv menšin ve školách upozorňuje na to, že tento decentralizovaný systém a jistá míra autonomie dává lokálním elitám a nacionalistům prostor na zneužití tohoto systému protěžováním jejich náboženství, jazyka a obranou identity na úkor ostatních, kteří patří k jinému konstitutivnímu národu, ať už

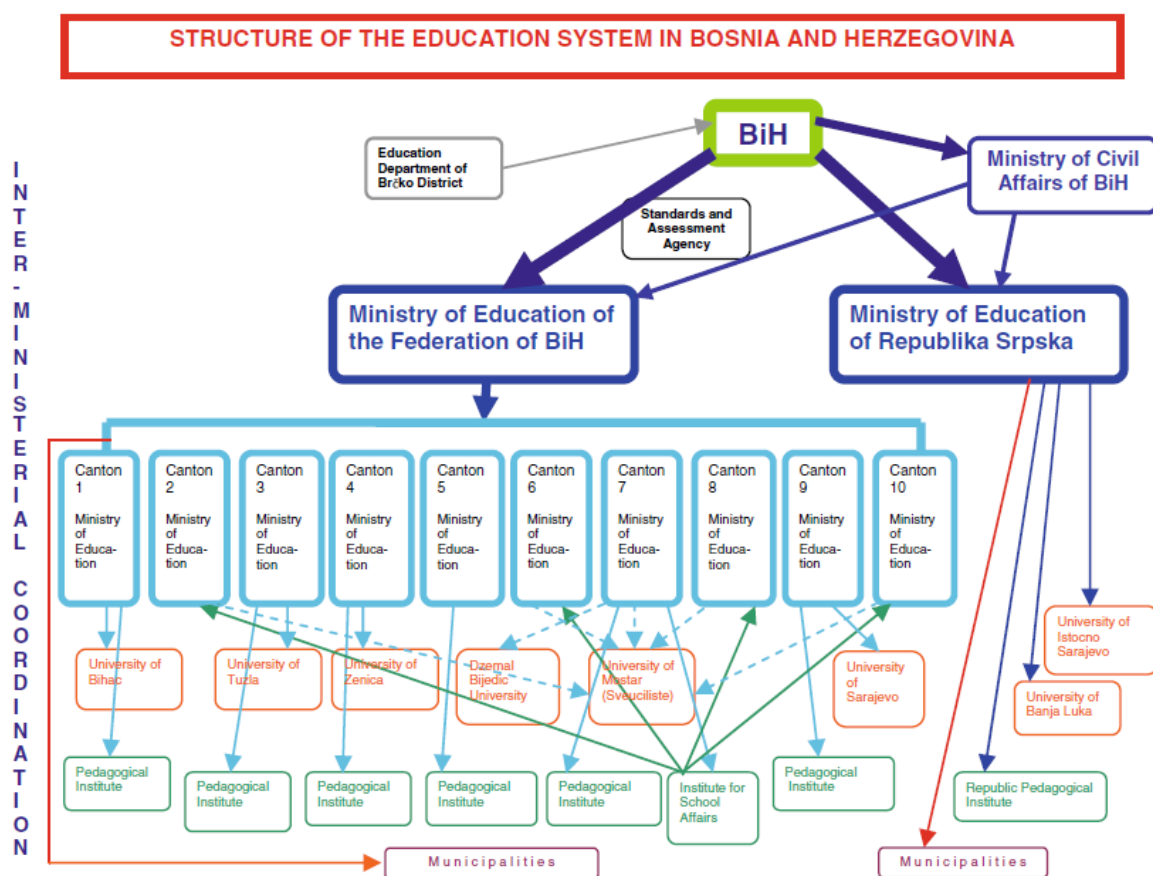
¹¹⁰ Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 19.

¹¹¹ „Education system Bosnia and Herzegovina: described and compared with the Dutch system“ (NUFFIC, 2017), 5.

¹¹² Safia Swimelar, „Education in Post-war Bosnia: The Nexus of Societal Security, Identity and Nationalism“, *Ethnopolitics* 12, č.2 (2013), 163.

jsou to zaměstnanci škol, studenti či jejich rodiče. Ti jsou v mnoha případech nuceni nebo manipulováni k prohlubování segregace ve školách.¹¹³

Pro dohled nad dodržováním závazků a uskutečňováním občanských záležitostí byl Daytonskou mírovou smlouvou vytvořen úřad OHR s možností veta nad rozhodnutím politiků i zákony. Bezprostředně po válce, kdy probíhalo obnovování škol, OHR nevnímal oblast vzdělávání jako politizovanou nebo jako zásadní pro otázku bezpečnosti a ochrany státu. Daytonská mírová smlouva měla být jen přechodným řešením a hlavně ukončením

Obrázek 3 Struktura vzdělávacího systému v BaH

Zdroj: OSCE BiH 2007

konfliktu, tudíž její tvůrci nepředpokládali, že vznikne ve školství takto komplikovaná situace, a že se budou obyvatelé i školy nadále rozdělovat podle národnostní příslušnosti.¹¹⁴ Implementování změn ve školství bylo přenecháno politikům na lokální

¹¹³ Swimelar, „Education in Post-war Bosnia: The Nexus of Societal Security, Identity and Nationalism“, 163.

¹¹⁴ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 55.

úrovni, proto nebylo tak jednoduché následně prosadit nějaké změny ze strany mezinárodních aktérů, jejichž prioritou byla v té době hlavně obnova škol.¹¹⁵ Mnohá poválečná rozhodnutí OHR opomíjela možnost dlouhodobých následků na vzdělávání. Až v roce 2001, kdy začalo být opomíjené propojení mezi vzděláváním a bezpečnostní hrozbou, pokud by obsah osnov jednotlivých konstitutivních národů byl útočný nebo nepřátelský vůči ostatním, více zřejmé, proběhlo v BaH několik konferencí a bylo rozhodnuto, že ze strany OHR musí docházet k důslednější spolupráci a koordinaci ohledně osnov na lokální úrovni.¹¹⁶

V Roce 2002 se OSCE ujalo vedení v rámci mezinárodního společenství, neboť do té doby zde nebylo žádné oficiální koordinování nebo strategie pro školství, jen individuální snahy a projekty. OSCE následně získalo mandát ke koordinaci školské reformy, avšak k velkému pokroku nedošlo. Spíše než o dlouhodobější řešení, se jednalo o rychlé opravy, což je i případ dvou škol pod jednou střechou.¹¹⁷ Velkým přínosem je však zlepšení komunikace mezi představiteli školských úřadů.¹¹⁸

Jedním z důsledků takto komplikovaného vzdělávacího systému je extrémně nákladný a neefektivní byrokratický systém, který je pro jednu z nejchudších zemí Evropy velkou zátěží.¹¹⁹ Učitelé nemají odpovídající platy a vybavení škol není dostatečné.¹²⁰

Vzdělávání se v BaH dělí na tři stupně. Školní docházka je povinná pro děti od 6 do 15 let.¹²¹ V roce 2001 byla délka základního školství prodloužena z 8 let na 9, ale protože školy nepřijaly tuto reformu jednotně, 8letá školní docházka byla v některých regionech

¹¹⁵ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 72.

¹¹⁶ Swimelar, „Education in Post-war Bosnia: The Nexus of Societal Security, Identity and Nationalism“, 163.

¹¹⁷ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 73.

¹¹⁸ Ibid., 75.

¹¹⁹ Adila Pašalić Kreso, „The War and Post-war Impact on the Educational System of Bosnia and Herzegovina“, *International Review of Education* 54, č.3 (2008): 361-362.

¹²⁰ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 56.

¹²¹ „Education system Bosnia and Herzegovina: described and compared with the Dutch system“, 5.

aplikována až do roku 2013.¹²²

Navštěvovat střední školu není v BaH povinné. Výuka trvá 4 roky a studenti mohou studovat na gymnáziích, odborných středních školách, učilištích (výuka zde trvá 3 roky) nebo na speciálně zaměřených školách (umělecké nebo náboženské školy). Studium je ukončeno závěrečnou zkouškou.¹²³

Na vysoké školy se následně mohou hlásit všichni, kteří dokončí čtyřleté studium. V BaH je 8 univerzit, 3 vysoké školy a téměř 40 soukromých institucí vysokoškolského vzdělání. Vysokoškolské studium je rozdělené na bakalářské studium (3-4 roky, podle studijního oboru), magisterské (1-2 roky, podle délky bakalářského studia, medicínské obory mají 6leté studium) a doktorandské (3 roky).¹²⁴ V roce 2003 BaH podepsala Boloňskou deklaraci, která si dává za cíl zvýšit dostupnost, přitažlivost a kvalitu vysokoškolského vzdělání a vytvořit Evropskou oblast vysokoškolského vzdělání. Ve stejném roce podepsala také Lisabonskou úmluvu týkající se uznávání kvalifikací vysokoškolského vzdělávání v evropském regionu.¹²⁵

5.2 Segregované vzdělávání

V této kapitole se budu věnovat problematice segregovaného vzdělávání. Nejprve zmíním charakteristiky a následně se v podkapitolách zaměřím přímo na osnovy a učebnice používané v BaH.

Segregovaná edukace neboli oddělované vzdělávání žáků odlišujících se od svých vrstevníků, může mít dvojí druh: oddělování zdravotně nebo jinak znevýhodněných žáků, anebo oddělování na základě rasy nebo etnika.¹²⁶ V případě BaH se tedy jedná o druhou variantu, kdy jsou žáci segregováni podle příslušnosti k danému konstitutivnímu národu.

Před válkou v BaH sloužily školy v multinárodní Socialistické Jugoslávii jako pojítka mezi obyvateli, neboť školy byly otevřené všem žákům nezávisle na náboženství,

¹²² „Education system Bosnia and Herzegovina: described and compared with the Dutch system“, 6.

¹²³ Ibid., 6-7.

¹²⁴ Ibid., 8-10.

¹²⁵ Ibid., 14.

¹²⁶ Jiří Mareš, Jan Průcha a Eliška Walterová, *Pedagogický slovník* (Praha: Portál 2013), 260.

etniku nebo sociální situaci.¹²⁷ Segregovaný vzdělávací systém se vyvíjel již během války, kdy se společnost rozdělila na tři skupiny a po válce bylo toto nastavení legitimizováno Daytonskou mírovou smlouvou. Vznikly tak tři druhy osnov, kdy každý konstitutivní národ má své. Rozdělenost se projevuje například i v názvech škol, používání odlišné státní symboliky na budovách i v učebnicích (Bosňáci používají bosensko-hercegovinskou vlajku, bosenští Chorvaté převážně chorvatskou a bosenští Srbové pouze srbskou) nebo v lišících se termínech prázdnin. Bosna je rozdělena na převážně etnicky homogenní oblasti a vzdělávání toto rozdělení prohlubuje.¹²⁸ Výjimkou jsou tři kraje Federace BaH (Středobosenský, Hercegovsko-neretvanský a Zenicko-dobojský), kde je stále funkční program „Dvě školy pod jednou střechou“, který byl zahájen v roce 2000. V těchto krajích se intenzivně bojovalo, došlo k vysídlení mnoha osob a po válce zde nebyl jasně převažující jeden konstitutivní národ.¹²⁹ Byla tedy snaha o to, aby se původní obyvatelé vrátili zpět, čemuž měla pomoci i možnost vzdělávání dle jejich osnov. Jedna školní budova je rozdělena buď na dvě části, které jsou zřízeny tak, aby se děti nepotkávaly (např. použití plotu na školním pozemku)¹³⁰, anebo se děti v budově střídají na dopolední a odpolední „směny“¹³¹ a učí se podle svých osnov, mají své učitele i vedení školy.¹³² Tento koncept, i přes snahy mezinárodních aktérů o jeho změnu, přetrval a dále posiluje etnické rozdělení obyvatel v daných oblastech.¹³³

Mnoho dětí, které žijí v místě, kde je jejich konstitutivní národ menšinou, jezdí každý den do školy do jiného města či oblasti, kde je dominantní jejich konstitutivní národ.

¹²⁷ Audrey Osler, Irma Husić Pandur, „The right to intercultural education: students' perspectives on schooling and opportunities for reconciliation through multicultural engagement in Bosnia and Herzegovina“, *Intercultural Education* 30, č. 6 (2019): 659-660.

¹²⁸ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 73-75.

¹²⁹ Clark, „Education in Bosnia and Herzegovina: The Case for Root-and-Branch Reform“, 349.

¹³⁰ Barbara Surk, „In a Divided Bosnia, Segregated Schools Persist“, *The New York Times*, 1. prosince 2018, <https://www.nytimes.com/2018/12/01/world/europe/bosnia-schools-segregated-ethnic.html> (staženo 18. 5. 2020)

¹³¹ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 79.

¹³² Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 40.

¹³³ „Two schools under one roof: The Most Visible Example of Discrimination in Education in Bosnia and Herzegovina“, 7.

Podle zákona mají děti nárok na vzdělávání se podle svých osnov, pokud jich je ve škole více než 18, ale v praxi je tento zákon často porušován. Většina dětí tak vyrůstá v oddělených prostředích a znají pouze to „svoje“¹³⁴ a jsou izolovány od ostatních konstitutivních národů.¹³⁵

Do BaH přinesli mnoho impulzů k reformování vzdělávání mezinárodní aktéři, kteří se snažili připravit prostor a ukázat, jak by měl systém fungovat.¹³⁶ Jedním z úspěchů bylo posílení výuky o principech demokracie a lidských právech na středních školách. Takové reformy se však mnohdy zasekly u učitelů. V Socialistické Jugoslávii se učili všichni žáci dohromady, každý mohl navštěvovat jakoukoliv školu, avšak výuka byla zejména o memorování informací a žáci nebyli vedeni ke kritickému myšlení. Toto bohužel přetrvalo a děti jsou stále vedeny k memorování výkladu plného stereotypů, předsudků vůči ostatním a nejsou podporovány, aby měli vlastní, a především jiný názor, než jaký je jim předkládán.¹³⁷

Školství je oblast, přes kterou si udržují moc a kontrolu nad obyvateli lokální politické elity, neboť obsahem osnov a učebnic umocňují negativní postoje vůči ostatním konstitutivním národům. Naopak zdůrazňují jedinečnost „našeho“ konstitutivního národa, jeho historie, kultury či jazyka a osnovy, podle kterých se děti učí, toto vše zahrnují.¹³⁸ To je také důvod, proč se nedaří prosazovat reformy ohledně integrace žáků a vybudování multietnické společnosti, protože politici nemají o změny zájem.¹³⁹ Segregované vzdělávání je tak vlastně jen důsledkem segregovaného politického systému, kdy pravidelně vyhrávají volby 3 strany, každá reprezentující jeden konstitutivní národ.¹⁴⁰

Patrný je stále rozdíl v kvalitě vybavení škol, pokud se jedná o školy, které nejsou určeny pro dominantní skupinu. Lanahan uvádí, že v prvních letech po skončení války v některých školách pro Bosňáky v RS nebyla tekoucí voda a elektřina. Studenti, učitelé a

¹³⁴ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 73-75.

¹³⁵ Ibid., 83-84.

¹³⁶ Ibid., 65.

¹³⁷ Ibid., 69.

¹³⁸ Ibid., 71-73.

¹³⁹ Ibid., 71-73.

¹⁴⁰ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 76.

rodiče se tak museli obrátit na OHR, protože ministr školství RS na jejich potřeby nereagoval. Následně tedy došlo ke zlepšení situace. Dalším příkladem jsou obavy ohledně kvality výuky, což můžeme vidět na příkladu Bosňáků v RS. Z důvodu nedostatku učitelů se může stát, že bosensčinu vyučuje učitel, který na ni není kvalifikován, protože byl připraven před rozpadem Socialistické Jugoslávie na výuku srbochorvatštiny.¹⁴¹

I když ve školství proběhlo mnoho iniciativ ze strany mezinárodního společenství mířených na sjednocení učebnic a osnov, měly jen malou úspěšnost, protože se je nedaří zahrnout do výuky pro celou BaH. Prvotní impulz, aby se něco změnilo, bude muset přijít od samotných politiků. Oblastí, kde integrace proběhla úspěšně, je Distrikt Brčko, kde od školního roku 2001-2002 mají žáci 80 % výuky společně. Z národních předmětů zde byl vyňat zeměpis.¹⁴² Výuka jazyka a dějepisu probíhá z 50 % společně a z 50 % zvlášť, zatímco Věda a společnost a hudební a výtvarná výchova jsou vyučovány z 90 % dohromady a z 10 % zvlášť. Tudíž i když jsou i zde žáci rozdělování, mnohem více času tráví ve škole společně. Toto je jedna z možných cest i pro zbytek BaH.¹⁴³ V následujících podkapitolách se detailněji zaměřím na osnovy a podobu učebnic s konkrétními příklady, které ukazují rozdílný přístup jednotlivých konstitutivních národů k výuce národních předmětů.

5.3 Osnovy

Rozdělování osnov podle národnostní příslušnosti se dotýká všech žáků v BaH. Již během války každá oblast přijala osnovy podle toho, pod čí správou se nacházela. Území pod kontrolou Srbské armády přijalo osnovy učebnice ze Srbska, to pod kontrolou chorvatských jednotek HVO osnovy a učebnice z Chorvatska a území pod kontrolou Armády BaH upravilo jugoslávské osnovy a učebnice tak, aby více reflektovaly bosenské prostředí.¹⁴⁴ Bezprostředně po válce, bylo žákům, kteří byli vyučováni podle chorvatských

¹⁴¹ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 81.

¹⁴² Emir Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 34.

¹⁴³ Clark, „Education in Bosnia and Herzegovina: The Case for Root-and-Branch Reform“, 354-355.

¹⁴⁴ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 78.

a srbských osnov, opakovaně v učebnicích tvrzeno, že BaH jako samostatný stát neexistuje a nikdy neexistovala. Bosensko-chorvatští studenti byli vedeni k tomu, že jejich hlavním městem je Záhřeb a bosensko-srbští studenti, že Bělehrad. Nejvíce tolerantní vůči ostatním kulturám, jazykům a literatuře byly bosňácké osnovy. Takto silně rozdělené osnovy měly velký dopad na vnímání národní identity, zejména u bosenských Chorvatů a Srbů, u kterých vůbec nebylo podporováno jakékoliv vědomí o BaH. Tyto poválečné osnovy nepodporovaly rozvoj demokraticky smýšlejících studentů, nepodporovaly v nich kritické myšlení ani to, že by někdo mohl mít i jiný názor, než jaký je jim předkládán.¹⁴⁵ Naopak podporovaly nerovnost, separatismus, nepřátelství a vnímaly odlišnost jako problém.¹⁴⁶

Změna těchto prvních poválečných osnov proběhla na nátlak mezinárodního společenství. Dohoda o sjednocení byla v rámci Federace a mezi entitami podepsána v období 1999-2000. V roce 2003 byl přijat Státní rámcový zákon pro základní a všeobecném středním vzdělávání, který měl zajistit dostupné vzdělávání pro všechny zdarma a jeho modernizaci. Přijetí tohoto zákona oznámil ambasador mise OSCE v BaH Robert M. Beecroft. Přesto implementace trvala velmi dlouho a jak uvádí Torsti, ještě v roce 2013 byla v procesu, protože zde nebyla žádná oficiální instituce, která by na jeho implementaci dohlížela.

Další změna proběhla ve školním roce 2003/2004, kdy se začaly vyučovat národní předměty. Dohodu o této změně podepsali v roce 2003 všichni ministři školství.¹⁴⁷ Od tohoto školního roku mají osnovy ve školách v BaH společné jádro, jehož 30 % má ministr školství právo upravit. Tyto úpravy se týkají především „národních předmětů“, které jsou přizpůsobeny potřebám konstitutivního národa. Zbývající předměty jako matematika či přírodopis se nijak neliší.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 75.

¹⁴⁶ Soldo et al., *Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary Schools*, 34.

¹⁴⁷ Aida Dugum, „Djeca u BiH uče o devedesetim uprkos embargu“, Radio Slobodna Evropa, 24. ledna 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/udzbenici-istorije-skole-bih/30395191.html> (staženo 18. 5. 2020)

¹⁴⁸ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 75.

5.4 Učebnice

V této kapitole se zaměřím na roli učebnic ve vzdělávání a na konkrétní příklady toho, jak se liší učebnice jednotlivých konstitutivních národů.

Silný důraz na vymezení toho, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“¹⁴⁹, kdy „oni“ je vnímáno negativně a jsou tak popisováni nepřátelé z období války, v žácích i nadále podněcuje nepřátelství mezi konstitutivními národy.¹⁵⁰ Takovýto obsah je přítomný v učebnicích všech třech konstitutivních národů. Dále je patrné, že národy, které proti sobě v nedávné době bojovaly, jsou v učebnicích, které byly nově vydány, vykreslovány negativně i v dřívější historii.¹⁵¹ Tam, kde žáci žijí v homogenizované komunitě svého konstitutivního národa, nemají velké množství příležitostí setkat se s příslušníky ostatních konstitutivních národů. Většina základních a středních škol je segregovaná a i na vysokých školách je etnické rozdělení velmi patrné.¹⁵² Děti téměř nemají možnost vytvořit si k „sousedům“ pozitivní vztah, protože se o nich odmala učí jako o věčných nepřátelích, a nepřátelům se nedá věřit.¹⁵³ Označení, která hanlivě pojmenovávají ty „druhé“, jako například použití označení Ustašovci nebo Četnici, jsou v učebnicích v BaH používána pro označení násilí, které se dělo i v pozdější době, např. v 90. letech, přestože skupiny, které toto násilí páchaly, neměly s těmito skupinami operujícími za 2. světové války nic společného, kromě toho, že to byli Chorvaté nebo Srbové.¹⁵⁴

Cílem učebnic, podle jednotlivých konstitutivních národů, je předat žákům to, že „my“ jsme ti nejlepší, „naše“ náboženství a kultura jsou ty nejlepší, že to „oni“ začali válku a „my“ jsme byli obětí. Podle osnov používaných bezprostředně po válce, byly děti vyučované podle chorvatských či srbských osnov a učily se například, že jejich domovem

¹⁴⁹ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 78.

¹⁵⁰ Ibid., 89.

¹⁵¹ Ibid., 89.

¹⁵² Brian Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 84.

¹⁵³ Barturović, „Nationalism in the Classroom: Narratives of the War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska“, 62.

¹⁵⁴ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 90.

je Chorvatsko, resp. Srbsko a BaH je jen sousední stát.¹⁵⁵ Svým způsobem to bylo pokračování etnického čištění, které probíhalo během války.¹⁵⁶

Obsah učebnic prošel po roce 1999 proměnou poté, co BaH požádala o členství v Radě Evropy, jejímž jedním z požadavků bylo odebrání potenciálně útočných materiálů z učebnic. Společně s OHR byla vytvořena komise bosenských učitelů a akademiků, kteří zastupovali tři konstitutivní národy. Závadné pasáže byly buď zcela začerněny, anebo k nim byly přidány poznámky. Začerněné pasáže byly následně označeny razítkem „Následující pasáže obsahují materiály, které nejsou pravdivé nebo mohou být urážlivé a zavádějící, materiál je právě přezkoumáván.“ Tyto pasáže přitahovaly mnohem více pozornosti žáků. Pro ně však nebyl problém je přečíst, neboť začerněné pasáže byly proti světlu průsvitné. Takovéto úpravy učebnic se dotkly všech učebnic národních předmětů.¹⁵⁷ V roce 2000 bylo zakázáno používat učebnice dovezené z Chorvatska a Srbska, nicméně tento zákon byl obejit a nově tištěné učebnice v BaH většinou kopírovaly obsah těch dovezených, jen měly jiné autory.¹⁵⁸ Část nových učebnic byla vytištěna pro školní rok 2000-2001, ale mnoho škol užívalo ještě po několik let staré začerněné a orazítkované.¹⁵⁹

6 Analýza vývoje obsahu učebnic a související diskuse

V této podkapitole se zaměřím na konkrétní příklady toho, jak se v průběhu let lišily obsahy učebnic jednotlivých konstitutivních národů, protože nejlépe vystihují jejich přístupy k národní identitě a vymezení se vůči ostatním konstitutivním národům. I když toto vymezení se prostupuje všemi obdobími dějin, v analýze se zaměřuji na dějiny 20. století. Vycházím ze čtyř analýz, které popisují učebnice používané od roku 1994 do roku 2015. Jsou to: Pilvi Torsti z roku 2007 zaměřující se na učebnice dějepisu všech tří konstitutivních národů z let 1994-2001, Alenka Bartulović z roku 2006 zaměřující se na

¹⁵⁵ Lanhan, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015*, 77-78.

¹⁵⁶ Ibid., 84.

¹⁵⁷ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 79-80.

¹⁵⁸ Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, 68.

¹⁵⁹ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 79-80.

učebnice z RS z let 2001-2003, Emir Bašić z roku 2014 zaměřující se na učebnice 2012-2013 a Andrea Soldo et al. z roku 2017 zaměřující se na učebnice používané všemi konstitutivními národy ve školním roce 2014-2015. Abych předešla nedorozumění, chorvatskými a srbskými učebnicemi jsou myšleny učebnice, které používají bosenští Chorvati a bosenští Srbové.

6.1 Vývoj učebnic dějepisu používaných Bosňáky

Učebnice dějepisu *Historija* byla vytištěna v roce 1994, tedy ještě během války. Přestože vnikla během bojů, její obsah se více zaměřuje na bosenskou historii než na prezentování nepřátel. Nicméně je v ní vymezení vůči ostatním patrné a „nepřáteli“ jsou zde Srbové. To se projevuje například ve výkladu počátku 20. století, kde se píše, že za smrt Františka Ferdinanda d'Este mohou srbsští nacionalisté a také je zde zmiňována idea Velkého Srbska, které mělo být vytvořeno na úkor ostatních. V meziválečném období je zdůrazňován teror ze strany Srbů proti Bosňákům, kteří požadovali bosensko-hercegovinskou autonomii. V kapitolách věnující se 2. světové válce, se píše o systematické likvidaci a genocidě ze strany Četníků, náboženské nenávisti a touze po etnicky čistém území. Kapitoly věnující se Socialistické Jugoslávii neobsahuje nijak ideově zabarvené pasáže. V kapitolách o 90. letech jsou opět zmiňováni Srbové a jejich idea Velkého Srbska a to, že jejich armáda během války pomáhala jugoslávské armádě ničit vše, co nebylo srbské. Přesto tato učebnice jasně odděluje Srbsko jako hlavního agresora a bosenské Srby jako jasně izolovanou skupinu. Za agresory je zde vnímána jen část bosenských Srbů, kteří byli součástí strany Radovana Karadžiče SDS, kterou popisuje jako teroristickou formaci.¹⁶⁰ S tímto obsahem byla učebnice používána do roku 1999, kdy v ní byly povinně začerněny závadné pasáže. V dalších letech vycházely nové učebnice s již upraveným obsahem.

I v učebnicích používaných v letech 2012-2013 jsou za „nepřátele“ vnímáni Srbové. V pasážích o počátku 1. světové války se uvádí, že Srbsko podporovalo Mladou Bosnu a její plán zavraždit Františka Ferdinanda d'Este.¹⁶¹ Dále se uvádí, že vznikem

¹⁶⁰ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 87-89.

¹⁶¹ Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 50.

Království SHS Bosna ztratila územní a administrativní integrit.¹⁶² V kapitolách o 2. světové válce je v těchto učebnicích oproti té, která vznikla ještě během války, zmiňována kromě genocidy ze strany Četniků, kteří chtěli vybudovat Velké Srbsko, také současně probíhající genocida ze strany Ustašovců. Chorvatský stát je zde popisován jako loutka Německa a Itálie.¹⁶³ Stejně jako v dříve používané učebnici, kapitoly o Socialistické Jugoslávii nevystupují negativně vůči ostatním konstitutivním národům, je zde ale velmi zdůrazňován rok 1971, kdy byli tehdy ještě Muslimové uznáni jako konstitutivní národ.¹⁶⁴ Rozpad Socialistické Jugoslávie je popsán tak, že se Slovinci a Chorvaté odtrhli, protože se báli srbské dominance. V kapitolách o válce v 90. letech učebnice z tohoto období neoznačují přímo žádný z konstitutivních národů za „viníka“ nebo „nepřítele“. Detailně se zaměřují na události konfliktu a velmi emotivně je zde zdůrazňováno, že to „my“ jsme měli nejvíce obětí, také jsou zde fotografie z koncentračních táborů. Přesto jsou zde nepřímo zmíněny negativní postoje vůči Srbům, zejména v kapitole zmiňující masakr ve Srebrenici, který je označen za genocidu. Učebnice se detailně věnují uzavření Daytonské mírové dohody a tomu, kdo byli její signatáři.¹⁶⁵

6.2 Vývoj učebnic dějepisu používaných bosenskými Chorvaty

V učebnici bosenských Chorvatů *Povijest'* vydané bezprostředně po válce v roce 1995 jsou negativně vnímáni Srbové a reprezentují zde ono vymezení „oni“. V celém výkladu historie 20. století jsou Srbové popisováni jako ti, kteří za každou cenu chtěli vytvořit svůj stát Velké Srbsko na úkor ostatních, zejména Chorvatů, kteří jsou zde vykreslováni jako oběti. Ve směru k Srbům je zde používán velmi barvitý a expresivní jazyk. Negativně jsou popisovány události vzniku prvního státu Jihoslovanů, a chorvatské postavení v něm. Učebnice uvádí: „Se vznikem Království SHS Chorvaté ztratili své státnictví budované déle než 1000 let.“ Teror Četniků za 2. světové války je v učebnici přímo spojen se Srby, kteří mohli za brutalitu a krutost. V kapitolách zaměřujících se na výklad o Socialistické Jugoslávii se uvádí, že ve státě, kde si měli být všechny národy rovní, byli Srbové ti privilegovaní. V kapitolách o událostech 80. let je opět zdůrazňována

¹⁶² Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 53.

¹⁶³ Ibid., 54-59.

¹⁶⁴ Ibid., 61-64.

¹⁶⁵ Ibid., 67-68.

snaha Srbů o vytvoření Velkého Srbska. V pasážích o 90. letech je rozpad Jugoslávie vysvětlován tak, že rozpadající se Socialistická Jugoslávie povolala srbské politiky, kteří podporovali ideu Velkého Srbska a k válce došlo proto, že Srbové chtěli pro svůj stát získat území BaH a část Chorvatska. Jugoslávská lidová armáda je zde označována za srbské teroristy, kteří pod vedením „velkosrbských“ politiků páchali v Chorvatsku zločiny, při nichž šli proti všemu chorvatskému a snažili se zničit a zabít vše, co se dalo. Bosňáci v učebnici zmiňováni nejsou.¹⁶⁶

Oproti tomu učebnice, které byly používány v letech 2012-2013 nejsou takto jednoznačně negativně zabarvené vůči jednomu z konstitutivních národů. V kapitolách věnujícím se začátku 20. století, je vyzdvihováno politické postavení, které Chorvaté získali vznikem Království SHS.¹⁶⁷ Dění 2. světové války je v chorvatských učebnicích popisováno tak, že se Adolf Hitler s Benitem Mussolinim rozhodli vytvořit Chorvatský stát, protože viděli, že Chorvaté chtějí nezávislost a BaH se stala součástí toho státu. Přesto zmiňují, že to byl zájem Německa a Itálie, a že systém byl represivní vůči všem ostatním národům a také Chorvatům, kteří jej nepodporovali. Tyto učebnice zmiňují počty obětí z koncentračního tábora Jasenovac, který byl na území Chorvatského státu. V chorvatských učebnicích je kladen důraz na antifašistickou rezistenci, a i když partyzánské jednotky byly z celé Jugoslávie, připisují si jejich úspěchy. Četnici jsou zde označováni za kolaboranty s Němci a je zde popisováno, že jejich největší nepřátelé byli komunisté společně s Josipem Brozem Titem. Stejně jako v dříve používané učebnici, je zde zmiňována srbská idea Velkého Srbska, která je v této kapitole spojena s Četniky. Chorvatské učebnice se dále věnují masakru u Bleiburgu, kde bylo zabito přes 70 000 Chorvatů (v jiné učebnici 200 000), když se odešli vzdát rakouským, britským a americkým jednotkám z obav z partyzánů.¹⁶⁸

V kapitolách věnujícím se období Jugoslávie chorvatské učebnice zmiňují malou suverenitu republik a nadřazenost Srbů.¹⁶⁹ Dále zmiňují zajetí tisíců podporovatelů SSSR a Stalina a jejich umístění na ostrov Goli otok v době po Titově roztržce se Stalinem. Tyto

¹⁶⁶ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 81-85.

¹⁶⁷ Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 53.

¹⁶⁸ Ibid., 54-59.

¹⁶⁹ Ibid., 60.

učebnice se hlouběji věnují Titově kultu osobnosti.¹⁷⁰ To, že byli Muslimové uznáni jako konstitutivní národ, je zde zmíněno, avšak je uveden špatný rok. Místo roku 1971 je uveden rok 1963.¹⁷¹

Co se týče události 90. let, v chorvatských učebnicích je válka v BaH zmíněna jen na dvou stránkách, zatímco válka v Chorvatsku na třiceti. Idea Velkého Srbska je zde uvedena jako důvod rozpadu Socialistické Jugoslávie a důvod války v Chorvatsku a BaH. V tomto období jsou Srbové označeni za agresory. Konflikt mezi Bosňáky a Chorvaty zde zmíněn vůbec není, ani zločiny, kterých se chorvatské jednotky dopouštěly.¹⁷² Na obálce učebnic pro toto období jsou symboly Chorvatska, EU a OSN, chybí jakýkoliv symbol BaH. V jedné z nich je například fotografie zničeného mostu v Mostaru, ale není zde uvedeno, kým a za jakých okolností byl zničen. Je zde uvedeno, že v některých částech BaH politické konflikty vedly k válce, což mělo za následek mnoho obětí a vystěhovaných lidí, ale už zde není vysvětlení toho, jak boje probíhaly atd. V jiné učebnici je opět fotografie mostu v Mostaru, ale most je na ní neporušen a není zde zmínka o tom, že byl zbořen. Za vypuknutím konfliktu podle této učebnice stojí to, že Srby vyhnání Bosňáci z východní Bosny byli koncentrováni ve Střední Bosně a zde vypukl konflikt s Chorvaty. Další vysvětlení zde není.¹⁷³

6.3 Vývoj učebnic dějepisu používaných bosenskými Srby

V poválečné učebnici bosenských Srbů *Istorija* z roku 1997 jsou negativně vnímáni Chorvaté, Bosňáci zde zmiňováni téměř nejsou. Chorvaté jsou zmiňováni až v kapitolách, které se věnují 2. světové válce, kde jsou označováni za zrádce. Nejvíce nenávislné postoje jsou v pasážích o Ustašovském státu. Zde je zmíněno, že se z něj Chorvaté snažili Srby vyhnat, protože měli jiné náboženství a rasu. Také je zde uvedeno, že se Chorvaté snažili srbské obyvatele donutit ke konvertování ke katolické církvi, a že zabili několik pravoslavných kněží. Římsko-katolická církev proti tomu nic nedělala, tudíž podle této učebnice, Ustašovce podporovala. V období Jugoslávie zde nejsou žádné negativní postoje

¹⁷⁰ Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 61-64.

¹⁷¹ Ibid., 61-64.

¹⁷² Ibid., 65-66.

¹⁷³ Ibid., 65-66.

vůči některému z konstitutivních národů. V souvislosti s děním v 90. letech se zde objevuje stejná rétorika, jako v kapitolách o 2. světové válce. Je zde zmíněno, že Srbové byli opět vyháněni z domovů a katolická církev a její fanatičtí následovníci proti pravosláví bojovali.¹⁷⁴ Ve stejném roce vyšla také učebnice *Dodatak*, která zaujímá negativní postoj proti Chorvatům i Bosňákům. Patrné je to v kapitolách o začátku 20. století, kde v pasážích věnujícím se útoku na Františka Ferdinanda d'Este, je zmíněno, že po útoku Chorvaté a Muslimové rabovali a ničili obchody Srbů. Objevuje se zde stejný výklad 2. světové války, a i zde jsou v kapitolách o dění v 90 letech, Chorvaté několikrát označeni za Ustašovce, nebo za ty, kteří používají ustašovské metody. Událostem války se učebnice nevěnuje, jen je zde zmíněno, že Bosňáci i Chorvaté Srby během války utiskovali. V prvních volbách se proti Srbům spojili a rozhodli o odtržení bez nich. Toto referendum, je označováno jako „jejich“ referendum. Nakonec se zde uvádí, že armáda BaH společně s chorvatskou HVO a NATO zahájili brutální ofenzivu proti Srbsku.¹⁷⁵

Učebnice používané v letech 2001-2003 se od předcházejících tolik neliší. Chorvaté jsou i zde vnímáni stejně. Válce probíhající v 90. letech se učebnice téměř nevěnují a spíše je preferováno, aby se děti dozvíдалy o těchto událostech od pamětníků a z dokumentů. Učebnice prezentují srbský národ jako nevinnou oběť války, ve které se jen Srbové snažili bránit svůj národ a svá práva.¹⁷⁶ Oproti předchozím učebnicím jsou zde zmiňováni také Bosňáci, kteří jsou popisováni jako další bojující strana. Jsou, ale také popsáni jako možné ohrožení islámským fundamentalismem, který netoleruje jiná náboženství. Bosňáci jsou tedy chápáni spíše jako náboženská komunita než jako národ. Podle těchto učebnic jsou to vlastně Srbové, kteří se vzdali pravoslaví a pod nadvládou Osmanské říše přijali islám. Proto je zde také v učebnicích stále užíván pojem Muslimové.¹⁷⁷

Učebnice z období let 2012-2013 nejsou ani v srbském pojetí tolik negativně zaměřené proti ostatním konstitutivním národům, spíše je zde kladen důraz na srbskou identitu a jejich postavení mezi ostatními národy na Balkáně. V kapitolách zaměřujících se

¹⁷⁴ Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, 85-86.

¹⁷⁵ Ibid., 86-87.

¹⁷⁶ Barturović, „Nationalism in the Classroom: Narratives of the War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska“, 60.

¹⁷⁷ Ibid., 61-62.

na začátek 20. století se Srbové distancují od útoku na Františka Ferdinanda d'Este, i když z něj byla srbská vláda obviněna.¹⁷⁸ Stejně jako Chorvati, i Srbové vyzdvihují své postavení v rámci vzniklého Království SHS.¹⁷⁹ V kapitolách o 2. světové válce je Chorvatský stát, stejně jako v učebnicích používaných Bosňáky, popisován jako loutka Německa a Itálie. Srbové zmiňují genocidu, které se na nich chorvatský stát dopustil a zmiňují počet obětí v koncentračním táboře Jasenovac. Četníci jsou v srbských učebnicích popisováni jako opak partyzánů, kvůli jejich komunistické orientaci. Partyzáni podle nich měli za cíl rozdělit srbské území a vybudovat socialistický federativní stát.¹⁸⁰

V období Jugoslávie se učebnice zaměřují na Titovu roztržku se Stalinem a na to, jak toto období bylo pro Srby těžké, neboť jsou s Rusi spjati vírou.¹⁸¹ Dále se učebnice věnují Hnutí nezúčastněných, díky kterému byla Socialistická Jugoslávie napojena na evropské státy, což pak mělo podle jejich interpretace negativní důsledky, když se rozpadla, není ale vysvětleno jaké. Srbské učebnice vůbec nezmiňují to, že v roce 1971 byli Muslimové uznáni za konstitutivní národ. V roce 1974 byla vydána nová ústava, kterou republiky získaly větší autonomii a získaly právo na sebeurčení a odtržení. Srbské učebnice popisují, že tato ústava byla zničující pro srbskou jednotu, a že mohla za rozpad Socialistické Jugoslávie. Vůbec zde není zmíněno právo na sebeurčení a odtržení.¹⁸²

Srbské učebnice z let 2012-2013 popisují rozpad Jugoslávie a válku v 90. letech jako bitvu o nezávislost, během které byla RS násilně odtržena. Je zde kritizována ústava z roku 1974 a válka v BaH je zmíněna jen v souvislosti s vytvořením RS. Za viníky rozpadu Socialistické Jugoslávie jsou označeni Bosňáci a Chorvati. Zcela zde chybí zmínka o referendu. BaH podle těchto učebnic vznikla k překvapení Srbů a tím začala válka. Vůbec zde nejsou zmíněny násilnosti ani srebrenický masakr. Oproti tomu bombardování srbských pozic ze strany NATO, se učebnice věnují na čtyřech stranách. Některé učebnice z toho období sále válku v BaH nezmiňují vůbec, jen je v nich uvedeno, že rozpad Jugoslávie způsobil odtržení ostatních republik. Žáci mají podle těchto učebnic

¹⁷⁸ Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 51.

¹⁷⁹ Ibid., 53.

¹⁸⁰ Ibid., 54-59.

¹⁸¹ Ibid., 60.

¹⁸² Ibid., 61-64.

o událostech 90. let mluvit s učiteli, rodiči a účastníky o těch událostí.¹⁸³

6.4 Příklady obsahu učebnic jiných národních předmětů

Učebnice dějepisu nejsou jedinými učebnicemi, kde jsou velké rozdíly v obsahu. Odlišné výklady se objevují v učebnicích všech národních předmětů a velmi často se kromě dějepisu poukazuje na zásadní rozdíly v učebnicích zeměpisu.

Učebnice zeměpisu bosenských Srbů vedou žáky k tomu, že jejich domovem je RS a ne BaH. Učebnice uvádějí, že RS sousedí na východě s vlastní Srby. Mnoho žáků z RS přesně nechápe postavení entity, protože toto označení není v srbských učebnicích používáno, a vnímá jí jako součást Srbska. Podle některých žáků jejich domov zahrnuje Bělehrad, ale i bosenská města Foču, Goražde a Sarajevo, anebo části „dřívější BaH“, jak území BaH chápou. V učebnicích používaných podle srbských osnov jsou hojně používány srbské symboly, hlavně vlajky. Mapy zahrnují buď jen RS, oddělenou od zbytku BaH, nebo RS připojenou k Srbsku a zbytek BaH vyplněný jinou barvou, jako kdyby to byla cizí země.¹⁸⁴

V chorvatských učebnicích zeměpisu se děti učí, že nejvyšší hora jejich země je Sinjal, což je chorvatská nejvyšší hora, zatímco. V učebnicích zeměpisu téměř vůbec nejsou zmíněny další konstitutivní národy. Území Chorvatska a BaH je prezentováno jako územní a kulturní celek.¹⁸⁵

U učebnic z let 2014-2015 používaných všemi konstitutivními národy je obsah v učebnicích zeměpisu málokdy dáván do kontextu a úmyslně jsou některá témata vynechávána, jako například bezpráví, násilí a nerovné postavení původních obyvatel ve Střední a Jižní Americe nebo Austrálii. Problematika chudoby je zjednodušována, války a ozbrojené konflikty jsou charakterizovány celou oblastí např. „oblast blízkého východu a středního východu jsou politicky nestabilní a dochází zde ke konfliktům“¹⁸⁶ Také je zde evidentní zdůrazňování rozdílů oproti tomu, co je stejné. V kapitolách věnujícím se multietnickým a multikulturním společnostem, se uvádí, že diverzita jazyků, náboženství,

¹⁸³ Ibid., 66-67.

¹⁸⁴ Barturović, „Nationalism in the Classroom: Narratives of the War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska“, 62-63.

¹⁸⁵ Soldo et al., *Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary Schools*, 37.

¹⁸⁶ Ibid., 39-40.

či etnicity způsobuje konflikt. Válka je pak důsledek toho, že v oblastech, kde lidé patří k různým etnickým a náboženským skupinám se mluví jinak.¹⁸⁷ Žákům je zdůrazňováno, že „náš“ jazyk je nezávislý a nejdůležitější, a proto je třeba ho chránit, protože tím chráníme právo na existenci vlastní kultury a národa.¹⁸⁸ Například pro Srby je velmi důležité i písmo. Cyrilice je symbolem srbské identity a podle jedné z učebnic praví Srbové budou vždy psát cyrilicí a latinkou jen výjimečně, ale znát musejí obě písma.¹⁸⁹

6.5 Shrnutí

U učebnic všech konstitutivních národů je patrné, že prošly zásadním vývojem. Také je zde jasně viditelný zásah do učebnic po roce 1999, kdy byly z učebnic odstraněny útočné pasáže vůči ostatním konstitutivním národům. I přesto je ale na obsahu analyzovaných učebnic evidentní vyhýbání se některým událostem, nebo vysvětlování historie ve prospěch vlastního konstitutivního národa a vlastní národní identifikace s ním. I když to mnohdy není napsáno přímo, je z obsahu učebnic jasné, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“. Žádná z učebnic používaná v průběhu let 1994-2015 neobsahuje zmínku o snahách o sjednocení BaH.¹⁹⁰ Stejně tak nejsou v žádné z nich zmiňovány ambice k tomu stát se členem NATO. Ohledně členství BaH v EU je v učebnicích používaných Bosňáky uvedeno, že členství v EU je zatím velmi vzdálené kvůli hluboké politické krizi, ale není zde vysvětleno, co tu krizi způsobuje ani zde nejsou informace o přístupových jednání. V chorvatských učebnicích je o EU malá kapitola, která se však věnuje členství Chorvatska a ne BaH. Srbské učebnice se procesu integrace BaH do EU nevěnují vůbec.¹⁹¹

6.6 Vývoj v osnovách a učebnicích v posledních letech

Tato kapitola se věnuje vývoji v osnovách v posledních letech, které jsem ohraničila rokem 2017, kdy proběhly první protesty středoškolských studentů proti

¹⁸⁷ Soldo et al., *Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary Schools*, 43.

¹⁸⁸ Ibid., 50-51.

¹⁸⁹ Ibid., 51.

¹⁹⁰ Barturović, „Nationalism in the Classroom: Narratives of the War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska“, 64.

¹⁹¹ Bašić, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“, 69.

segregovanému vzdělávání. Dále se kapitola věnuje vzrůstajícím tendencím politických elit RS o sjednocení osnov a učebnic se Srbskem a iniciativě skupiny učitelů o vytvoření jednotných osnov, která byla představena v roce 2019.

V roce 2017 proběhly v Travniku ve Federaci BaH demonstrace studentů středních škol proti segregovanému vzdělávání.¹⁹² Protesty začali studenti z města Jajce, kteří studovali na smíšené střední škole a nesouhlasili s plánem na postavení nové střední školy pro Bosňáky. Bosňáčtí studenti byli v této smíšené škole spokojeni, i když se učili podle chorvatských osnov a necítili se být nijak diskriminováni kvůli tomu, že se nemůžou vzdělávat podle „svých“ osnov.¹⁹³ Argumentovali tím, že oproti základní škole, která byla oddělená, na střední škole měli možnost se integrovat a pochopili, že nezáleží na tom, ke kterému konstitutivnímu národu patří, aby vedle sebe studenti mohli fungovat. Tyto protesty byly úspěšné a z plánované stavby nové školy prozatím sešlo.¹⁹⁴ Tito studenti proto nabádají i ostatní studenty, aby se proti segregovanému vzdělávání postavili.¹⁹⁵

I přes přetrvávající segregaci vzdělávání se dá říci, že je vidět posun v úrovni výuky na školách, které byly v průběhu let modernizovány.¹⁹⁶ Přesto ale obsah učebnic je stále do jisté míry zaujatý vůči ostatním konstitutivním národům a zaměřený na vlastní úhel pohledu. Učebnice v žácích nepodporují hodnoty demokratické společnosti, aktivního občanství, sociální inkluze a rozvoj kritického myšlení. Vyučování historie je stále velmi silně používáno k formování národní identity.¹⁹⁷

V posledních letech je posilování vlastního výkladu historie a výuky národních předmětů nejsilněji patrné v případě bosenských Srbů v RS. Prezident Milorad Dodik se nijak netají svojí nákloností k Srbsku a opakovaně zmiňuje, že by chtěl uskutečnit

¹⁹² Igor Spaić, „Bosnian Pupils Rally Against Ethnic Segregation in Schools“, *Balkan Insight*, 20. června 2017, <https://balkaninsight.com/2017/06/20/bosnian-pupils-rally-against-ethnic-segregation-in-schools-06-20-2017/> (staženo 18. 5. 2020)

¹⁹³ „Bosnian school pupils reject ethnic divisions“, *BBC*, 7. září 2016, <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-37295574> (staženo 18. 5. 2020)

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ „Victorious Bosnia students ‘will continue segregation struggle‘“, *BBC*, 21. června 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-40352486> (staženo 18. 5. 2020)

¹⁹⁶ Soldo et al., *Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary Schools*, 63.

¹⁹⁷ Jelena Prtorić, „We learn the past differently“, *Kosovo 2.0*, 28. září 2018, <https://kosovotwopointzero.com/en/we-learn-the-past-differently/> (staženo 18. 5. 2020)

referendum o nezávislosti RS na BaH. Několikrát označil Radovana Karadžiče a Ratko Mladiče za hrdiny, přestože mají status válečných zločinců a oba byli odsouzeni na doživotí Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii.¹⁹⁸ Také je velmi kritický k NATO a integraci BaH do EU.¹⁹⁹ Tyto postoje, které mají mezi bosenskými Srby podporovatele, se odrážejí i do oblasti vzdělávání. V roce 2017 Milorad Dodik prohlásil, že učebnice, podle kterých se děti učí o genocidě v Srebrenici a o obléhání Sarajeva, nebudou smět školy používat. Vzhledem k tomu, že učebnice v RS se dlouhodobě událostem války věnují jen v omezené míře, toto nařízení se dotýká zejména učebnic z Federace BaH, podle kterých se vzdělávají děti Bosňáků žijících v RS. Tuto informaci pak následně potvrdil ministr školství, který dodal, že učebnice, které obsahují pasáže o masovém zabíjení Bosňáků srbskými jednotkami, budou zakázané. Podle něj bude BaH fungovat, pokud se učebnice vyhnou válečným tématům.²⁰⁰

O rok později Milorad Dodik oznámil, že náboženské vzdělávání bude od září 2018 povinně součástí osnov pro střední školy v RS. Osnovy připravuje ministerstvo školství společně s pravoslavnou církví. Pravoslaví je velmi zásadní součástí národní identity v RS a v Srbsku. Tato změna má řadu odpůrců, kteří by byli raději, kdyby škola více připravovala žáky na profesní život a na budoucí uplatnění. Na základních školách je náboženská výuka volitelná, ale pokud si ji žák jednou zvolí, musí tento předmět studovat od 2. do 9. třídy. Rodiče se můžou rozhodnout, zda se bude dítě učit o pravoslaví, katolictví nebo islámu. Osnovy pro výuku náboženství na ZŠ sestavují zástupci těchto tří náboženství.²⁰¹

Nejzásadnějším rozhodnutím ministerstva školství RS z tohoto období bylo

¹⁹⁸ Mark Mackinnon, „In Bosnia-Herzegovina, fears are growing that the carefully constructed peace is starting to unravel“, *The Globe and Mail*, 24. května 2018, <https://www.theglobeandmail.com/world/article-in-bosnia-serb-nationalists-see-putin-and-trump-as-their-tickets-to/> (staženo 18. 5. 2020)

¹⁹⁹ „The issue of NATO integration hinders the formation of the BiH government“, *European Western Balkans*, 22. srpna 2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/22/the-issue-of-nato-integration-hinders-the-formation-of-the-bih-government/> (staženo 18. 5. 2020)

²⁰⁰ Danijel Kovacević, „Bosnian Serbs to Ban Lessons on Srebrenica Genocide“, *Balkan Insight*, 6. června 2017, <https://balkaninsight.com/2017/06/06/bosnian-serbs-to-ban-lectures-on-srebrenica-sarajevo-siege-06-06-2017/> (staženo 18. 5. 2020)

²⁰¹ Mladen Lakić, „Bosnian Serbs to Introduce Mandatory Religious Education“, *Balkan Insight*, 12. dubna 2018, <https://balkaninsight.com/2018/04/12/bosnian-serbs-mull-for-mandatory-religion-classes-04-11-2018/> (staženo 18. 5. 2020)

sjednocení osnov s těmi srbskými, které začalo v roce 2018. V tomto roce vyšla nová učebnice pro žáky ZŠ a následně v roce 2019 i pro SŠ. Nejzásadnějším bodem těchto učebnic je sjednocení výkladu války probíhající v 90. letech. Učebnice se tak oproti těm předešlým, ve kterých bylo o tomto konfliktu uvedeno jen několik základních faktů, více věnují „občanské válce“ v BaH. Ministerstva školství spolupracují na sjednocení osnov všech národních předmětů, proti čemuž se zvedla vlna odporu, neboť tyto kroky posilují vytvoření homogenní srbské národní identity. Mise OSCE se k tomu postavila tak, že vítá regionální spolupráci, ale zároveň je podle ní nutné dodržet nezájatost a cílit na inkluzi. Podle ní by autoři učebnic měli snížit množství informací spojených s politickou historií, a naopak by učebnice měly být více objektivní, vědecky založené a měly by cílit na budování vzájemného porozumění. Také by měly vycházet z více zdrojů, aby rozvíjely dialog.²⁰² Proti se postavili i politici z řad Bosňáků, kteří jsou odhodláni že by v případě uskutečnění sjednocení osnov, požádali o posouzení ústavní soud BaH.²⁰³

Důkazem toho, že stížnost proti diskriminaci může být úspěšná, byl případ z roku 2019. Nejvyšší soud RS vydal rozsudek, ve kterém podle zákona o zákazu diskriminace vyhověl žádostem bosňáckých žáků a jejich rodičů z města Vrbanjci v RS a škole nařídil, aby žákům umožnila vzdělávání „jejich“ národních předmětů. Tento případ by se do budoucna mohl stát precedentským případem.²⁰⁴

I když se RS snaží vzdělávání od BaH zcela oddělit, stále vznikají iniciativy, které se snaží najít způsob, jak osnovy sjednotit. V roce 2018 začal vznikat projekt Alternativní kurikulum pro výuku historie – příspěvek k podpoře humanismu v učení dějepisu a konfrontaci bosensko-hercegovských kontroverzí (Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini – doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i součavanju s bosanskohercegovačkim konstrverzama), na kterém se

²⁰² Mladen Lakić, „Bosnian Serb Schoolbooks to Teach Same War History as Serbia“, *Balkan Insight*, 22. července 2019, <https://balkaninsight.com/2019/07/22/bosnian-serb-schoolbooks-to-teach-same-war-history-as-serbia/> (staženo 18. 5. 2020)

²⁰³ Danijel Kovacević, „Bosnian Serbs to Adopt Same School Curriculum as Serbia“, *Balkan Insight*, 26. února 2018, <https://balkaninsight.com/2018/02/26/the-same-curriculum-for-pupils-in-serbia-and-rs-02-23-2018/> (staženo 18. 5. 2020)

²⁰⁴ „Uvodi se nacionalna grupa predmeta: Vrhovni sud RS uvažio zahteve Bošnjaka iz škole u Vrbanjcima“, *Blic*, 5. prosince 2019, <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/uvodi-se-nacionalna-grupa-predmeta-vrhovni-sud-rs-uvazio-zahteve-bosnjaka-iz-skole-u/dwn0vz8> (staženo 18. 5. 2020)

podílí skupina bosensko-hercegovských učitelů. Tento projekt byl představen v roce 2019 a navrhuje sjednocení osnov dějepisu v BaH tak, aby se vyhýbaly nacionalistickým výkladům historie. Tento návrh se snaží změnit to, že používané učebnice jsou založené na faktografickém obsahu, který je žákům předáván bez záměru zapojit žáky aktivně do procesu učení, naučit je identifikovat problém a hledat jeho řešení. Osnovy jsou založené na rozvoji kritického myšlení, a popisování historie na základě všeobecných lidských práv a civilizačních hodnotách, jako je mír, svoboda, rovnost, spolupráce, na které není v používaných učebnicích podle autorů kladen důraz.²⁰⁵ Projekt by měl přispět k rozvoji plurality společnosti s plným respektováním etnické, náboženské, kulturní a jakékoliv jiné rozmanitosti, nikoli k dalšímu prohlubování rozdělení historie na tu „naši a jejich“.²⁰⁶ Přípravě těchto osnov předcházelo studium osnov jednotlivých konstitutivních národů v BaH a také osnov některých evropských zemí. Přesto je pro úspěšnost projektu zásadní pozitivní postoj učitelů ke změně výuky dějepisu.²⁰⁷

Projekt má však řadu odpůrců. Relevantní představitelé bosenských Srbů se k návrhu nijak nevyjádřili, ale vzhledem ke sjednocování osnov a učebnic se Srbskem, je velmi nepravděpodobné, že by byli ochotni jej přijmout. Kritika ze strany bosenských Chorvatů se týká zejména toho, že podle nich je cílem dokumentu zkreslit historická fakta a vadí jim, že některá témata jsou v osnovách vynechána úplně, zřejmě aby se nepsalo o náboženství, kultuře a zvycích. Návrh podle nich vykresluje katolickou církev velmi negativně. Vadí jim, že návrh popisuje 19. století v západním světě jako období zaostalosti a porušování lidských práv, zatímco Osmanská říše jako zde popisována jako místo, kde lidská práva a svoboda byly dodržovány.²⁰⁸

I kritici z řad Bosňáků poukazují na zamlčování fakt a vynechání některých témat,

²⁰⁵ „Melisa Forić: Grupa profesora u BiH želi mijenjati način izučavanja historije u školama“, Klix, 30. listopadu 2019, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/melisa-foric-grupa-profesora-u-bih-zeli-mijenjati-nacin-izucavanja-historije-u-skolama/191130081> (staženo 18. 5. 2020)

²⁰⁶ Slavojka Beštić Bronza et al., *Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini: doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim kontroverzama* (Sarajevo: Udruženje nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine, EUROCLIO HIP BiH, 2019), 5-7.

²⁰⁷ Ibid, 5-7.

²⁰⁸ Ivica Glibušić, „Skandalozni alternativni kurikulum povijesti“, Crkva na kamenu, 25. listopadu 2019, <https://www.cnak.ba/kolumne/pod-povecalom/skandalozni-alternativni-kurikulum-povijesti/> (staženo 18. 5. 2020)

kteřá se autorům nehodila. Podle nich je cílem těchto osnov označit válku v 90. letech za „nešťastný konflikt“ a zamlčet tak, kdo byl agresor a kdo se bránil, kdo byl zločinec a kdo byl oběť. Zdůrazňují, že se nikdy nesmí zapomenout na to, jak to bylo. Podle nich se autoři snaží změnit historii, ale schovávají to za změnu způsobu výuky historie na školách. Tito kritici zdůrazňují, že v BaH jsou tři verze historie, ale jen jedna pravdivá a dvě nepravdivé, samozřejmě ta pravdivá je ta „jejich“. Podle nich jen tento projekt hledá kompromis mezi pravdou a lží za účelem trvalého míru a usmíření. Také zmiňují to, že bosenská Srbové ani Chorvaté na používání tohoto projektu ve školách nikdy nepřistoupí a že bude aplikován jen na školách vyučujících podle bosňáckých osnov, a že jen jim bude historie zkreslována.²⁰⁹ Je tedy otázkou, co by měl projekt zaměřující se na změnu výuky splňovat, aby byl potenciálně přijatelný pro všechny konstitutivní národy.

7 Závěr

Tato práce se zabývala vzdělávacím systémem BaH v kontextu vývoje země mezi lety 1995-2019. Je patrné, že více než 20 let od ukončení konfliktu je BaH stále hluboce rozdělenou zemí. Každý ze tří konstitutivních národů, které ji obývají, si vykládá odlišně, co je země, která je jejich domovem, jaká je její minulost a její budoucí směřování. Pro mladou generaci, která vyrůstá v segregované společnosti bez znalosti „těch druhých“, je vzdělávání významným zdrojem informací o vlastní zemi, její historii i geografii. Právě tyto informace prohlubují jejich povědomí o vlasti a mají zásadní vliv na spoluutváření národní identity. Tato práce se zaměřovala na osnovy a učebnice, které jsou důležitým zdrojem pro analýzu toho, co se děti v BaH o své zemi učí a jejichž obsah se u jednotlivých konstitutivních národů liší.

Práce ukázala, že k formování partikulární národní identity jedince významně přispívá výuka skupiny národních předmětů. Přestože již během války se výuka předmětů, jako je dějepis, jazyk či zeměpis, začala přizpůsobovat rozdílným postojům konstitutivních národů, až dohodou o společném jádru osnov všech ministrů školství z roku 2003 bylo jasně stanoveno, jaké předměty budou tuto skupinu tvořit, a které zůstanou společné. Od školního roku 2003/2004 výuka těchto předmětů, na kterou mají podle osnov vlastního

²⁰⁹ Mustafa Drnišić, „I poslije rata rat: Alternativna agresija na bošnjačku kulturu sjećanja“, Stav, 12. prosince 2019, <https://stav.ba/i-poslije-rata-rat-alternativna-agresija-na-bosnjačku-kulturu-sjećanja/> (staženo 18. 5. 2020)

konstitutivního národa žáci nárok, vede děti k postojům a hodnotám, kterými se konstitutivní národy vůči sobě vymezují, protože v učebnicích je silně zdůrazňováno, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“. Práce dále ukázala, že to, co je dětem odmala vštěpováno zejména obsahem učebnic dějepisu a zeměpisu má za následek, že děti bosenských Chorvatů a Srbů nevnímají BaH jako svůj domov, neboť ve svých učebnicích mají o BaH jen velmi málo informací a většina obsahu učebnic se věnuje reáliím Chorvatska a Srbska.

Jak je patrné z analýzy učebnic používaných v období 1994-2015 jednotlivými konstitutivními národy, učebnice prošly značným posunem. V učebnicích všech konstitutivních národů z období těsně po válce je jasně zřejmé, kdo v nich vystupuje jako „nepřítel“ a kdo jako „oběť“. Pro analýzu vývoje učebnic byl zásadní rok 1999, kdy byly v učebnicích začernovány závadné pasáže. Od tohoto roku vycházely nové učebnice, jejichž obsah nebyl tak nepřátelský, jako v učebnicích používaných bezprostředně po válce. Přesto i obsah později vydávaných knih vštěpuje dětem v jednom státě tři odlišné verze „pravdy“ a i nadále se vymezuje vůči ostatním.

Práce si také kladla otázku, jak přistupují jednotlivé konstitutivní národy k výuce národních předmětů. Všechny konstitutivní národy využívají národní předměty k tomu, aby vedly děti jen k jednomu názoru na přítomnost i historii. Učebnice nevedou děti ke kritickému myšlení a přesvědčují je, že odlišnosti jsou špatné a způsobují konflikty. Národní identita bosenských Srbů je velmi zásadně ovlivněna silnými vazbami na Srbsko, což je v posledních letech umocňováno sjednocováním osnov a učebnic mezi RS a Srbskem. Bosenští Chorvaté se identifikují s Chorvatskem a obsah jejich osnov a učebnic je také silně cílen na posilování jejich identity mimo BaH. Jediným konstitutivním národem, který je orientován na BaH jsou Bosňáci.

I když v minulosti proběhlo několik iniciativ zaměřujících se na změnu vzdělávacího systému, žádná z nich nepřinesla výrazný posun, protože elity jednotlivých konstitutivních národů nemají o změnu zájem, a naopak vzdělávání používají k upevnění své moci. To je nejsilněji viditelné v posledních letech na politice Milorada Dodika, který se RS snaží co nejvíce propojit se Srbskem a oblast vzdělávání není výjimkou, neboť od roku 2018 mezi nimi probíhá proces sjednocování učebnic a osnov. V roce 2019 byla představena nová iniciativa skupiny učitelů, která připravila návrh osnov pro výuku dějepisu, který sjednocuje tři odlišné přístupy a vyhýbá se nacionalistickým výkladům historie. I tento projekt však sklízí kritiku, protože zde panují obavy ze skreslování historie.

Vzdělání tak zůstává oblastí, která přispívá k rozdělování dalších generací už tak rozdělené společnosti. Segregace obyvatelstva prostupuje celým „systémem“ a dotýká se všech oblastí života. I přes snahy mezinárodních aktérů o zlepšení komunikace mezi elitami konstitutivních národů, je prakticky nemožné dojít ke shodě ohledně reforem či kroků k alespoň částečnému sjednocení osnov a učebnic, jako je tomu v Distriktu Brčko, kde se část výuky národních předmětů vyučuje společně.

Summary

The purpose of the thesis is to analyse educational system, curriculum, and textbooks in Bosnia and Herzegovina in the context of the development of the country between years 1995-2019. Bosnia and Herzegovina is divided into two entities: The Federation of Bosnia and Herzegovina, mainly inhabited by Bosniaks and Croats, the Republic of Srpska, which is mainly inhabited by Serbs, and Brčko District. The population is very strongly divided and each of the constitutive nations has a different approach to realisation what their home is, what its history is like and what the future will be like. The research of the thesis is based on these research questions:

- What tools are used in Bosnian education to shape the individual's particular national identity?
- What is the access of Bosnian textbooks to the national identity of BaH citizens?
- What is the access of the individual constitutive nations to the teaching of national subjects?

The first chapter aims to describe phenomena such as nation, nationalism and ethnicity and depict a relation between national and ethnical identity. It also focuses on the crucial impact of education on the national identity building and the impact of conflict on education.

Chapter two describes the context of post-war Bosnia and Herzegovina. It shortly focuses on the breakup of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in the early 1990s, then on the war incidents during years 1992-1995 and the end of the war in 1995, when was the Dayton Peace Agreement signed by representatives of fighting sites. This chapter also focuses on the impacts of the Dayton Agreement on institutions and life in BaH. In the end, it describes current issues of BaH such as high rate of corruption, unemployment and brain drain.

The third chapter describes the ethnic distribution of the population, which lives in mainly homogenous areas. It focuses on the development of the distribution between censuses in 1991 and 2013, which was strongly influenced by war and ethnic cleansing during the war and the return of refugees after it. It also describes the main impacts of this distribution on the system in BaH, which includes education. The decision to which curriculum is used in which school, is affected by the composition of the population, which

constitutive nation has a majority in that area. This division causes the segregation and minimal contact between three constitutive nations.

The fourth chapter aims to describe educational system and three levels of education. It focuses on the decentralization of the system, which is caused by the division of power into many levels of institutions. There is one ministry of education on the state level, then RS has its ministry of education and the Federation of BaH is divided into 10 cantons. Each of them has its ministry and there is one coordinator in Federation of BaH, and Brčko District has also its ministry of education. Together there are 13 ministers of education in BaH. The most important decisions in education are made on the local level. This chapter focuses on the role of Office of the High Representative, which supervises the adhering of the Dayton Peace Agreement and politicians and their decisions. In the end, the chapter describes three levels of education.

The fifth chapter focuses on segregated education. It describes curricula and textbooks used by all three constitutive nations and national subjects (history, geography, language, or civics). Content of these textbooks is very different for each constitutive nation and it causes different perception about the land where they live. It also focuses on the role of the international community and its initiatives to improve the standard and to help coordinate the elites that make the decisions to come to terms. In the third part of this chapter, there is an analysis of history textbooks of each of the constitutive nations, which were used between the years 1994-2013. On the examples is described the different understanding of historical events, which shows how deeply the society in BaH is divided. There are mentioned examples from other national subjects too for better visualization.

The sixth chapter focuses on the current course of events in the educational system, mainly connected to curricula and textbooks. There are mentioned students' demonstrations against segregated education in Jajce in 2017 when Bosniak and Croat students protested the plan to build a new high school for Bosniaks because they preferred to be educated together. Then this chapter focuses on strengthening efforts of the Republic of Srpska's elites, who tend to connect RS with Serbia as much as possible. In the end, this chapter describes a new initiative made by few teachers, which aims to change the form of how history is taught. This initiative prepared a new form of curricula which is focused on interconnect three different approaches of constitutive nations.

Education thus remains an area that contributes to the division of future generations

of an already divided society. The segregation of the population permeates the entire system and affects all areas of life. Despite the efforts of international actors to improve communication between the elites of constitutive nations, it is practically impossible to agree on reforms or take steps to unify curricula and textbooks at least partially, as is the case in the Brčko District.

Použitá literatura

Odborná literatura

„Education system Bosnia and Herzegovina: described and compared with the Dutch system“, NUFFIC, 2017

„Two school under one roof: The Most Visible Example of Discrimination in Education in Bosnia and Herzegovina“, OSCE, 2018, <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/404990?download=true> (staženo 7.5.2019)

Barturović Alenka, „Nationalism in the Classroom: Narratives of the War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska“, *Studies in Ethnicity and Nationalism* 6, č.3 (2006).

Bašić Emir, „(Mis-)Education in Bosnia and Herzegovina“ (Diplomová práce, University of Vienna, 2014).

Becker Matthew T., „Divided We Stand? Segregation and Out-group Tolerance in Central Bosnia, Herzegovina, Neretva, and Zenica-Doboj Cantons, Bosnia-Herzegovina (Příspěvek přednesený v rámci Annual Conference of the Southern Political Science Association, San Juan. Puerto Rico, 7.-9. ledna 2016).

Belloni Roberto, *State Building and International Intervention in Bosnia* (London, New York: Routledge, 2007).

Beštić Bronza Slavojka et al., *Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini: doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim kontroverzama* (Sarajevo: Udruženje nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine, EUROCLIO HIP BiH, 2019).

Bieber Florian, *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance* (London: Palgrave Macmillian, 2006).

Bringa Tone, „National Categories, National Identification and Identity“, *The Anthropology of East Europe Review* 11 (1993).

Clark Janine Natalya, „Education in Bosnia and Herzegovina: The Case for Root-and-Branch Reform“, *Journal of Human Rights* 9 (2010).

Damir Kasum, „Vývoj politického systému Bosny a Hercegoviny po Daytonu a jeho současná podoba“, *Středoevropské politické studie* 8, č.2-3 (2006)
<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4182/6085>.

Hill Kelly, „Possibilities for Social Cohesion in Education: Bosnia-Herzegovina“, *Peabody Journal of Education* 86, č.2 (2011).

Hirt Tomáš, „Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu“, *AntropoWebzin*, č.2-3 (2007), http://www.antropoweb.cz/webzin/achive_old/webzin_2-3_2007/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf.

Hladký Ladislav, *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země* (Brno: Doplněk, 1997).

Hroch Miroslav, „Zmatky kolem nacionalismu“, *AntropoWebzin*, č.1-2 (2006), http://www.antropoweb.cz/webzin/achive_old/webzin_1-2_2006/AntropoWEBZIN%201,2_06.pdf.

Jakoubková Budilová Lenka et al., *Balkán a nacionalismus: Labyrintem nacionální ideologie* (Brno: Porta Balkanica, Plzeň: Západočeská univerzita, 2012).

Jungwirth Tomáš, „Schopnost mezinárodního práva řešit národnostní konflikt: případ Bosny a Hercegoviny“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2013).

Lanahan Brian, *Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017).

Lovrenović Ivan, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie* (Praha: ISE, 2000).

Magill Clare, *Education and fragility in Bosnia and Herzegovina* (Paris: International Institute for Educational Planning, 2010).

Mareš Jiří, Průcha Jan a Walterová Eliška, *Pedagogický slovník* (Praha: Portál 2013).

Moll Nicolas, Fragmented memories in a fragmented country: memory competition and political identity-building in today's Bosnia and Herzegovina“, *Nationalities Paper* 41, č. 6 (2013).

Osler Audrey, Husić Pandur Irma, „The right to intercultural education: students' perspectives on schooling and opportunities for reconciliation through multicultural engagement in Bosnia and Herzegovina“, *Intercultural Education* 30, č. 6 (2019).

Özkirimli Umut, *Theories of nationalism: A critical introduction* (London: Palgrave Macmillan, 2017).

Pašalić Kreso Adila, „The War and Post-war Impact on the Educational System of Bosnia and Herzegovina“, *International Review of Education* 54, č.3 (2008).

Pirjevec Jože, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj, rozpad Karajordjevičovy a Titovy Jugoslávie* (Praha: Argo, 2000).

Sebstián-Aparicio Sofia, *Post-War Statebuilding and Constitutive Reform: Beyond Dayton in Bosnia* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014).

Soldo Andrea et al. „Education in Bosnia and Herzegovina: What do we (not) teach children? Content Analysis of Textbooks of the National Group of Subjects in Primary Schools“, Open Society Foundations, 2017.

Swimelar Safia, „Education in Post-war Bosnia: The Nexus of Societal Security, Identity and Nationalism“, *Ethnopolitics* 12, č.2 (2013).

Tejchman Miroslav, *Balkán ve 20.století* (Praha: Karolinum, 2017).

Tesař Filip, *Etnické konflikty* (Praha: Portál, 2007).

Torsti Pilvi, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, *Journal of Curriculum Studies* 39, č.1 (2007).

Torsti Pilvi, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, *International Journal on World Peace* 26, č.2 (2009).

Vykoukal Jiří, Litera Bohuslav, Tejchman Miroslav, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989* (Praha: Libri, 2000).

Waisová Šárka, *Poválečná obnova a budování míru: Role a strategie mezinárodních nevládních organizací* (Brno: Masarykova Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008).

Novinové články

„BiH Presidency Member: OHR should remain in BiH“ Sarajevo Times, 8. dubna 2019, <https://www.sarajevotimes.com/bih-presidency-member-ohr-should-remain-in-bih/> (staženo 18. 5. 2020)

„Bosna a Hercegovina (EUFOR – ALTHEA), Zahraniční mise Armády České republiky, <http://www.mise.army.cz/aktualni-mise/althea/althea-42693/> (staženo 18. 5. 2020)

„Bosnian school pupils reject ethnic divisions“, BBC, 7. září 2016, <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-37295574> (staženo 18. 5. 2020)

„Cefta parties“, CEFTA, <http://cefta.int/cefta-parties/> (staženo 13. 1. 2019)

„Census of population, households and dwellings in Bosnia and Herzegovina 2013: final results“, Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina, 2016, <https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/wphc/BIH/BIH-2016-06-30.pdf> (staženo 21.4.2020)

„Corruption Perceptions Index 2017“, Transparency International, 21. února 2018, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017, (staženo 19. 1. 2019)

„Melisa Forić: Grupa profesora u BiH želi mijenjati način izučavanja historije u školama“, Klix, 30. listopada 2019, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/melisa-foric-grupa-profesora-u-bih-zeli-mijenjati-nacin-izucavanja-historije-u-skolama/191130081> (staženo 18. 5. 2020)

„The issue of NATO integration hinders the formation of the BiH government“, European Western Balkans, 22. srpna 2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/22/the-issue-of-nato-integration-hinders-the-formation-of-the-bih-government/> (staženo 18. 5. 2020)

„Uvodi se nacionalna grupa predmeta: Vrhovni sud RS uvažio zahteve Bošnjaka iz škole u Vrbanjcima“, Blic, 5. prosinca 2019, <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/uvodi-se-nacionalna-grupa-predmeta-vrhovni-sud-rs-uvazio-zahteve-bosnjaka-iz-skole-u/dwn0vz8> (staženo 18. 5. 2020)

„Victorious Bosnia students ‘will continue segregation struggle‘“, BBC, 21. června 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-40352486> (staženo 18. 5. 2020)

„Youth Unemployment Rate for Bosnia and Herzegovina“, FRED economic data, 27. září 2018, <https://fred.stlouisfed.org/series/SLUEM1524ZSBIH> (staženo 19. 1. 2019)

Drnišić Mustafa, „I poslije rata rat: Alternativna agresija na bošnjačku kulturu sjećanja“, Stav, 12. prosinca 2019, <https://stav.ba/i-poslije-rata-rat-alternativna-agresija-na-bosnjačku-kulturu-sjecanja/> (staženo 18. 5. 2020)

Dugum Aida, „Djeca u BiH uče o devedesetim uprkos embargu“, Radio Slobodna Evropa, 24. ledna 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/udzbenici-istorije-skole-bih/30395191.html> (staženo 18. 5. 2020)

European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations: Bosnia and Herzegovina, European Commission, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina_en (staženo 29. 1. 2019)

Glibušić Ivica, „Skandalozni alternativni kurikulum povijesti“, Crkva na kamenu, 25. listopada 2019, <https://www.cnak.ba/kolumne/pod-povecalom/skandalozni-alternativni-kurikulum-povijesti/> (staženo 18. 5. 2020)

Kovacević Danijel, „Bosnian Serbs to Adopt Same School Curriculum as Serbia“, Balkan Insight, 26. února 2018, <https://balkaninsight.com/2018/02/26/the-same-curriculum-for-pupils-in-serbia-and-rs-02-23-2018/> (staženo 18. 5. 2020)

Kovacević Danijel, „Bosnian Serbs to Ban Lessons on Srebrenica Genocide“, Balkan Insight, 6. června 2017, <https://balkaninsight.com/2017/06/06/bosnian-serbs-to-ban-lectures-on-srebrenica-sarajevo-siege-06-06-2017/> (staženo 18. 5. 2020)

Lakić Mladen, „Bosnian Serb Schoolbooks to Teach Same War History as Serbia“, Balkan Insight, 22. července 2019, <https://balkaninsight.com/2019/07/22/bosnian-serb-schoolbooks-to-teach-same-war-history-as-serbia/> (staženo 18. 5. 2020)

Lakić Mladen, „Bosnian Serbs to Introduce Mandatory Religious Education“, Balkan Insight, 12. dubna 2018, <https://balkaninsight.com/2018/04/12/bosnian-serbs-mull-for-mandatory-religion-classes-04-11-2018/> (staženo 18. 5. 2020)

Mackinnon Mark, „In Bosnia-Hertegovina, fears are growing that the carefully constructed peace is starting to unravel“, The Globe and Mail, 24. května 2018, <https://www.theglobeandmail.com/world/article-in-bosnia-serb-nationalists-see-putin-and-trump-as-their-tickets-to/> (staženo 18. 5. 2020)

Prtorić Jelena, „We learn the past differently“, Kosovo 2.0, 28. září 2018, <https://kosovotwopointzero.com/en/we-learn-the-past-differently/> (staženo 18. 5. 2020)

Sarajić Eldar, „Bosnia: Complex citizenship in a complex country“, Citizenship in Southeast Europe, 29. března 2011, <http://www.citsee.eu/citsee-study/bosnia-complex-citizenship-complex-country> (staženo 13. 1. 2019)

Sarić Velma, Elizabeth Herman, „Why Bosnia has the world's highest youth unemployment rate“, PRI, 9. října 2014, <https://www.pri.org/stories/2014-10-09/why-bosnia-has-worlds-highest-youth-unemployment-rate> (staženo 13. 1. 2019)

Sito-Sucić Daria, „In first census since war, Bosnia's 'Others' threaten ethnic order“, Reuters, 27. září 2013, <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-census/in-first-census-since-war-bosnias-others-threaten-ethnic-order-idUSBRE98Q0DT20130927?fbclid=IwAR3rAJmjI6lTl2yCwnLQehK2Nb9Vc6bPCRh8NAaFnVSUjFm8hpq7wvgK4v4> (staženo 25.4.2020)

Sito-Sucić Daria, „U.S. backs NATO membership for Bosnia, dismisses Serb opposition“, Reuters, 17. prosince 2018, <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-usa-nato/us-backs-nato-membership-for-bosnia-dismisses-serb-opposition-idUSKBN1OG238> (staženo 29. 1. 2019)

Spaić Igor, „Bosnian Pupils Rally Against Ethnic Segregation in Schools“, Balkan Insight, 20. června 2017, <https://balkaninsight.com/2017/06/20/bosnian-pupils-rally-against-ethnic-segregation-in-schools-06-20-2017/> (staženo 18. 5. 2020)

Toè Rudolfo „Census Reveals Bosnia’s Changed Demography“, Balkan Insight, 30. června 2016, <https://balkaninsight.com/2016/06/30/new-demographic-picture-of-bosnia-finally-revealed-06-30-2016/> (staženo 21.4.2020)

Teze bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Eliška Baklová
E-mail:	eliska.baklova@seznam.cz
Studijní obor:	Mezinárodní teritoriální studia
Semestr a školní rok zahájení práce:	LS 2019
Semestr a školní rok ukončení práce:	LS 2020
Vedoucí bakalářského semináře:	prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.
Vedoucí práce:	Mgr. Barbora Chrzová
Název práce:	Segregované vzdělávání v Bosně a Hercegovině
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):	<p>Bosna a Hercegovina (BaH) je multinárodní stát obývaným třemi konstitutivními národy: Bosňáky, Chorvaty a Srby. Po válce probíhající v letech 1992-1995 byla země rozdělena na dvě entity: Federaci Bosny a Hercegoviny, obývanou převážně Chorvaty a Bosňáky, a na Republiku Srbskou, obývanou převážně Srby, a distrikt Brčko. Mnozí bosenští Chorvaté a Srbové však cítí větší sounáležitost s Chorvatskem a Srbskem, proto v BaH téměř neexistuje jednotná státní identita, což má dopady na všechny oblasti života. Na vytváření národní identity má velký vliv vzdělávání, které je však v BaH rozděleno. Každý z konstitutivních národů má své školy, osnovy a učebnice. Předměty vyučované na základních a středních školách byly rozděleny na společné (matematika, biologie) a na tzv. národní předměty (historie, zeměpis, jazyk či občanská výchova), které mají na formování národní identity největší podíl. Obsahem učebnic těchto předmětů, se jednotlivé konstitutivní národy vymezují vůči těm ostatním, což způsobuje další rozdělování obyvatelstva.</p>
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	<p>Změny, ke kterým došlo, pomohly ujasnit cíl práce. Práce se oproti projektu více soustředí na analýzu vzdělávacího systému v BaH a na analýzu osnov a učebnic jednotlivých konstitutivních národů používaných mezi lety 1994-2015. Dále se práce více zaměřuje na důvody udržování segregace a diskriminace ve školách na základě náboženství a etnicity. Větší pozornost je věnována vývoji osnov a učebnic v posledních letech, tedy přibližně mezi roky 2017-2019, a konkrétním projevům nesouhlasu se segregací a diskriminací na školách. Upustila jsem od zkoumání důvodů neúspěchu zreformování vzdělávacího systému, protože tento neúspěch je dán neochotou zástupců konstitutivních národů se shodnout. Také jsem upustila od zkoumání míry nesouhlasu obyvatelstva s takto nastaveným vzdělávacím systémem, protože neexistují žádné relevantní průzkumy a data.</p>

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Úvod

Literatura a zdroje

Vymezení pojmů

Kontext poválečné BaH

Rozdělené vzdělávání v BaH

Analýza vývoje obsahu učebnic a související diskuse

Závěr

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

Florian Bieber, Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance (London: Palgrave Macmillan, 2006).

Ivan Lovrenovič, Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní historie (Praha: ISE, 2000)

Miroslav Hroch, „Zmatky kolem nacionalismu“, AntropoWebzin, č.1-2 (2006), http://www.antropoweb.cz/webzin/achive_old/webzin_1_2_2006/AntropoWEBZIN%201,2_06.pdf.

Two school under one roof: The Most Visible Example of Discrimination in Education in Bosnia and Herzegovina, OSCE, 2018, <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/404990?download=true> (staženo 7.5.2019).

Pilvi Torsti, „How to deal with a difficult past? History textbooks supporting enemy images in post-war Bosnia and Herzegovina“, Journal of Curriculum Studies 39, č.1 (2007).

Pilvi Torsti, „Segregated education and texts: a challenge to peace in Bosnia Herzegovina“, International Journal on World Peace 26, č.2 (2009).

Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera, Miroslav Tejchman, Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989 (Praha: Libri, 2000).

Brian Lanhan, Post-Conflict Education for Democracy and Reform: Bosnian Education in the Post-War Era 1995-2015 (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017).

Adila Pašalić Kreso, „The War and Post-war Impact on the Educational System of Bosnia and Herzegovina“, International Review of Education 54, č.3 (2008).

Tone Bringa, „National Categories, National Identification and Identity“, The Anthropology of East Europe Review 11 (1993).

„Education system Bosnia and Herzegovina: described and compared with the Dutch system“, NUFFIC, 2017

Alenka Barturović, „Nationalism in the Classroom: Narratives of the War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska“, Studies in Ethnicity and Nationalism 6, č.3 (2006).

Filip Tesař, Etnické konflikty (Praha: Portál, 2007).

Podpis studenta a datum

Schváleno

Datum

Podpis

Vedoucí práce

Vedoucí bakalářského semináře

Garant oboru